

Relationer mellan stad och land i det regionala stadslandskapet

Nils Björling
Julia Fredriksson

Relationer mellan stad och land i det regionala stadslandskapet

Authors:

Nils Björling

Julia Fredriksson

Corresponding author: Nils Björling

Reviewed by: Anders Larsson SLU, Linda Billberg Lerums kommun

© Mistra Urban Futures, 2018

www.mistraurbanfutures.org

Mistra Urban Futures is an international Centre for sustainable urban development. We believe that the coproduction of knowledge is a winning concept for achieving sustainable urban futures and creating accessible, green and fair cities. The Centre is hosted by Chalmers University of Technology and has five platforms in Cape Town, Kisumu, Gothenburg, Skåne and Sheffield-Manchester as well as a node in Stockholm.

Mistra Urban Futures is financed by the research foundation Mistra and Sida, together with a consortium comprising: Chalmers University of Technology, the University of Gothenburg, the City of Gothenburg, the Gothenburg Region Association of Local Authorities (GR), IVL Swedish Environmental Research Institute, the County Administrative Board of Västra Götaland, and the Region of Västra Götaland, along with funders on the various platforms.

Cover photo: Catharina Dyrssen.

Innehåll

Relationer mellan stad och land i det regionala stadslandskapet	2
Innehåll	3
Sammanfattning	4
Summary	5
Inledning: Den förändrade relationen mellan stad och land	6
Syfte	9
Forskningsfält och disposition	9
Urbaniseringens effekter	11
Den nya ekonomiska geografin och den kreativa klassen	11
Ojämn geografisk utveckling	12
Planetary Urbanization	14
Regionalisering och förändrad regionalpolitik	16
Nutida urban-rurala landskap	19
Nya begrepp för nutida urban-rurala landskap	19
Samhälle och natur	20
Stad och land utifrån ett landsbygdsperspektiv	23
Landsbygdens heterogenitet	23
Behovet av en särskild landsbygdsforskning	26
Aktuella policydokument och utredningar	28
En ny regional planering	28
Gestaltad livsmiljö	30
En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder	31
Avslutande reflektioner	34
Referenser	37

SAMMANFATTNING

Den regionala utvecklingen i Sverige präglas av ökade skillnader vad gäller inkomst, utbildning, hälsa, arbetsmarknad och välfärdsservice och dagens linjära resursflöden mellan stad och land leder till ökad exploatering av naturresurser och ökad miljö- och klimatpåverkan. Samtidigt domineras planeringen till stor del av en tankemodell där regionen ses som omland till staden, med enkelriktade flöden från land till stad och där storstaden ses som drivkraft för utveckling. Det finns både inom forskningen och planeringspraktiken avgörande kunskapsglapp vad gäller att förstå och hantera relationen mellan stad och land i en regional skala. Kunskapsglappet förstärks av att stad och land hanteras av olika politikområden, professioner och akademiska discipliner.

Mot denna bakgrund är syftet med kunskapsöversikten att peka ut relevanta perspektiv och kunskapsområden som berör relationen mellan stad och land och mellan lokal och regional planering, samt att peka ut kunskapsglapp inom dessa ämnesområden. Fokus för undersökningen är forskning och utredningar med relevans för den svenska planeringskontexten.

De studerade forskningspublikationerna rör sig inom olika fält, med fokus på stadsbyggnads- och planeringsforskning, landsbygdsforskning, och forskning inom kulturgeografi och ekonomisk geografi. Rapportens avsikt är att belysa dessa ämnesområden brett utifrån ett antal olika forskningsperspektiv.

Mot bakgrund av den studerade forskningen pekar rapporten på behov av att säkerställa samspel mellan städer och landsbygder samt på behov av att sluta kretslopp mellan samhälle och natur. Forskning och även de statliga utredningar som kunskapsöversikten belyser pekar på att det finns behov av att upprätta arenor där gemensamma lokala-regionala strategier kan formuleras. Det finns också behov av att utmana föreställningar som riskerar att upprätthålla stereotyper som likriktar planeringen och begränsar möjligheten att synliggöra samspel mellan olika nätverk och landskapskategorier.

För att möta dagens utmaningar vad gäller exploatering av naturresurser, minskning av den biologiska mångfalden och ökande rumslig ojämlikhet behövs en planering som kan väga allmänna och enskilda intressen, synliggöra potentialen i en mångfald av olika landskap och som kan synliggöra och hantera målkonflikter. Vidare krävs ett ökat fokus på om och hur dagens planering skapar och upprätthåller rumslig ojämlikhet, liksom det finns behov av att utveckla planeringen för att mer medvetet kunna hantera den rumsliga aspekten av makt och rättvisa.

SUMMARY

Swedish regional development is characterised by increasing differences between income, education, health, work opportunities and welfare service. Furthermore, contemporary linear flows of resources between urban and rural areas contributes to increasing exploitation of natural resources and increasing environmental effects. In parallel, planning is to a large extent dominated by a model of thought with linear flows from rural to urban areas and where the big cities are regarded as driving forces for regional development. There are crucial knowledge gaps both within research and within planning practice regarding how to understand and handle the relationship between urban and rural on a regional scale. This knowledge gap increases because urban and rural issues are handled by different political areas, professions and academic disciplines.

Against this background, the aim of this report is to highlight relevant research and perspectives concerning the relationship between urban and rural and between local and regional planning, and to highlight knowledge gaps within these areas. Focus for the investigation is research and official reports relevant for the Swedish planning context. The studied publications are within different fields, focused on urban planning and design research, rural research and research within human and economic geography. The intention is to highlight these research areas broadly from different research perspectives.

Based on the studied research this report highlights a need to increase the interplay between urban and rural areas and a need to create more balanced cycles between urban and rural areas and between society and nature. Research and the studied official reports highlights a need to create arenas where common local- regional strategies can be formulated. There is also a need to challenge stereotypes that can delimit? possibilities to increase cooperation between networks and landscapes.

To meet contemporary challenges regarding exploration of natural resources, decreasing of biological diversity and increasing spatial inequality there is a need to develop planning tools that can balance common and private interests, can make visible the possibilities of different landscapes and can make visible and handle conflicts of goals. Furthermore, there is a need to increase focus on if and how contemporary planning creates and increases spatial inequality, as well there is a need to develop planning tools that can more consciously handle the spatial aspects of power and justice.

Inledning: Den förändrade relationen mellan stad och land

Den regionala utvecklingen i Sverige präglas av ökade skillnader vad gäller inkomst, utbildning, hälsa, arbetsmarknad och välfärdsservice och forskning visar att de regionala skillnaderna i Sverige idag befinner sig på samma nivå som på 1930-talet (Enflo, 2016). Dessa skillnader är inte bara mellan regioner, utan också inom regioner. Vidare pekar forskning på att dagens linjära resursflöden mellan stad och land leder till ökad miljö- och klimatpåverkan genom att jordbruksmark utarmas och naturresurser och ekosystem exploateras (Diaz et al. 2018; Campbell, et al. 2017; Rockström et al. 2009). Denna obalans mellan stad och land har alltmer kommit att uppmärksammas inom forskningen men även i den mediala debatten samt inom kommunal planering, landsbygdsutveckling, regionalt utvecklingsarbete och i statliga utredningar. Forskare och debattörer varnar för att landet håller på att glida isär och att vi står inför vad som kan beskrivas som ett nytt regionalt utanförskap (Enflo, 2016; Tidholm, 2014).

Samtidigt som skillnaderna mellan stad och land på många sätt ökar, präglas samhällsutvecklingen också av processer som på många sätt har löst upp gränserna mellan stad och land. Omfattande strukturella samhällsförändringar har i grunden förändrat relationerna mellan stad och land. Det som tidigare kallats periferier rymmer idag i stort sett alla funktioner som vanligtvis kallas urbana och den historiska stadskärnan utgör endast en liten del av den urbana strukturen. Den ökade mobiliteten i samhället har medfört att många människor rör sig över allt större geografiska områden i sin vardag och människors rörelsemönster för boende, arbete och fritid sker alltmer i en mellankommunal och regional skala (Fredriksson, 2014, s. 9)

Den förändrade relationen mellan stad och land måste förstås mot bakgrund av ett antal sammanhängande faktorer. Dels innebar industrialiseringens kraftiga inflyttning till städerna att stadsbefolkning och landsbygdsbefolkning började blandas på ett helt nytt sätt, dels genomfördes en rad juridiska och ekonomiska förändringar som på olika sätt omformulerade relationen mellan stad och land. De tullar som tidigare gällde all varutillförsel till städerna togs bort och förbudet mot handel på landsbygden, som hade inneburit att all regelrätt handel måste ske i städerna, luckrades upp. Samtidigt innebar också kommunreformen år 1862, där landet indelades i juridiskt likvärdiga enheter, att städerna berövades en del av sin särställning gentemot landsbygden (Fredriksson, 2014; Bergman, 2003). Den industriella utvecklingen av jordbruksproduktionen under 1900-talet resulterade i nya mekaniska verkstäder och många mindre tätorter på landsbygden ökade sin befolkning. Samtidigt ökade städernas invånarantal genom omfattande

migration från landsbygd till stad. I takt med att allt fler fick tillgång till bil kunde även handel, tillverkningsindustri och bostadsområden utlokaliseras till områden med lägre markpriser och bättre tillgänglighet med bil.

Strukturella förändringar har således lett till att stad och land på många sätt blivit mer sammanflätade. Samtidigt sker dock en utveckling där alltmer makt, beslutsmandat och resurser koncentreras till lokala, regionala, nationella och globala centrum. Denna utveckling måste förstås i relation till flera stora samhällsomvandlingar.

För det första spelar pågående urbaniseringsprocesser en avgörande roll för koncentrationen av makt, beslutsmandat och resurser till lokala, regionala, nationella och globala centrum. Urbaniseringsprocesser ska här inte förstås som en ensidig process där människor flyttar från landsbygden till staden, utan som mycket djupare och bredare samhällsförändringar, som innebär en koncentration av resurser, men också en utvidgning av det urbana territoriet (Brenner, 2013). Samtidigt har mobiliteten i samhället också ökat och människor rör sig idag också över allt större områden i sin vardag och den regionala skalan framträder allt mer som central för en politisk styrning av samhället.

Samhällsutvecklingen präglas också av en urban norm, som innebär att större städer och dess invånare ses som normen och det normala (Fredriksson, 2014; Rönnblom 2014; Wollin Elhouar 2014). Denna urbana norm innebär att det urbana och det urbana livet kommit att förknippas med framtid, framgång, det hållbara och det eftersträvarsvärda. Samtidigt tenderar platser som inte ryms inom den urbana normen att beskrivas som motsatsen till den urbana framgångssagan. Dessa platser får representera ”den andre” och ”den andres rum” och beskrivs ofta som problematiska och otidsenliga (Rönnblom, 2014; Stenbacka, 2011). Detta skapar ojämlika maktrelationer, som riskerar att leda till att platser som inte passar in i den urbana normen stigmatiseras och exkluderas.¹

Vidare spelar även välfärdsstatens omvandling till ett mer marknadsorienterat system en avgörande betydelse. Denna omvandling har inneburit att fokus för planeringen successivt har förskjutits från att fördela resurser till ett ökat fokus på att skapa konkurrenskraft. 1900-talets svenska folkhemsbygge har varit internationellt välkänt för sitt fokus på jämlikhet och allmän välfärd, samtidigt som folkhemsbygget också innehållit en strävan efter att skapa tillväxt och ekonomisk utveckling. Denna vilja till balansgång har även präglat den fysiska planeringen, som länge karaktäriserats av en vilja att balansera mellan att hushålla med resurser för långsiktigt hållbar utveckling och att säkerställa

¹ I relation till dessa frågor om rum och makt finns det i Sverige en relativt omfattande forskning som pekar på att exkluderingen och stigmatiseringen av den svenska förorten (Molina 1997; Ericsson, et al. 2002; Ristilammi 1994, 2003, 2006; Sernhede & Johansson 2006; Castell, 2010) och det finns också forskning, främst inom landsbygdsvetenskap, som pekar på samma mönster av stigmatisering och exkludering landsbygden (Berglund, Johansson & Molina 2005; Johansson 2008; Wollin Elhouar 2014; Stenbacka 2011; Jansson, 2013; Nilsson & Lundgren 2015;).

konkurrenskraft för ekonomisk utveckling.

Sedan 1980-talet har det skett ett grundläggande skifte i styrningen av den svenska välfärdspolitik, med avregleringar och privatiseringar och mot ett mer marknadsorienterat system. Dessa förändringar har även påverkat den fysiska planeringen. I kombination med att den svenska ekonomin blev mer tjänstebaserad och mindre bunden till industrisektorns lokaliseringar av fyndigheter för naturresurser och energiproduktion har den mellankommunala konkurrensen om befolkning, arbetskraft, etableringar och investeringar och offentliga satsningar ökat. Tillsammans med en tilltagande internationell konkurrens, avregleringar och en stegvis förflyttning av maktbalansen mellan offentliga och privata aktörer förlorades många av de planeringsverktyg som tidigare kunde användas för att styra över lokalisering och markanvändning (Björling, 2016; Blücher, 2013). I den nya plan- och bygglagen 1987 infördes kommunalt planmonopol, vilket gav större utrymme för mellankommunal konkurrens. Både borgerliga och socialdemokratiska regeringar framhåller under 1990-talet att staten ska minska den traditionella planeringen. Istället ska marknadsinitiativ svara för genomförandet och beslut om vilka investeringar och vilken förändring som ska genomföras (Strömgren, 2007).

Det är dock en förenkling att beskriva detta skifte som att en radikal brytning till en nyliberal samhällsordning (Larsson et al., 2012). Det som sker är snarare en långsam omvandling där privatisering och ett ökat inflytande från marknadskrafter är resultatet av nya offentliga-privata överenskommelser där marknadsmekanismer införs för att producera och distribuera offentlig verksamhet. En ökad konkurrens mellan kommunerna tillsammans med privatisering inom flera sektorer försämrar dock drastiskt kommunernas möjlighet att styra den lokala utvecklingen och planeringsinstrumenten försvagas ytterligare av att många kommuner säljer markinnehav under 90-talets ekonomiska kris. Komplexiteten och svårigheterna att påverka lokalisering av arbetstillfällen blir därmed en kritisk frågeställning i relation till kommunal och regional utjämning, då möjligheten att politiskt påverka lokalisering av verksamheter och arbetsplatser.

Planering och utvecklingsstrategier för den fysiska miljön på nationell, regional, kommunal och lokal nivå har avgörande betydelse för möjligheten att skapa en mer balanserad relation mellan stad och land och därigenom skapa mer jämlika livsvillkor och minska miljöpåverkan. Emellertid domineras planeringen till stor del av en tankemodell där regionen ses som ett omland till staden och där storstaden framhålls som drivkraft för regional utveckling. Detta synsätt har kritiserats inom framstående forskare som varnar för att det driver fram regionala skillnader som kan leda till ökande obalans och generera negativa effekter på resursanvändning, välfärd och demokrati (Massey, 2004, 2005; Sassen, 2000, 2006; Allen, 2011; Tietjen, 2011). Det finns således avgörande utmaningar vad gäller

att förstå och hantera relationen mellan stad och land och mellan centrum och periferi i en regional skala. Förmågan att hantera dessa utmaningar förstärks av att stad och land traditionellt hanteras av olika politikområden, professioner och akademiska discipliner.

SYFTE

Mot denna bakgrund är syftet med kunskapsöversikten att peka ut relevanta perspektiv och kunskapsområden som berör relationen mellan stad och land och mellan lokal och regional planering, samt att peka ut kunskapsglapp inom detta ämnesområde. Fokus för undersökningen är forskning och utredningar med relevans för den svenska planeringskontexten.

FORSKNINGSFÄLT OCH DISPOSITION

De studerade forskningspublikationerna rör sig inom ett antal olika fält, med fokus på stadsbyggnads- och planeringsforskning, landsbygdsforskning, och forskning inom kulturgeografi och ekonomisk geografi. Rapportens avsikt är att belysa dessa ämnesområden brett utifrån ett antal olika forskningsperspektiv. Därför lyfter rapporten fram både beskrivande och förklarande forskningsansatser inom geografi, sociologi och ekonomi, liksom mer generativ planeringsforskning med målsättningen att utveckla metoder och teori för urban, rural och regional omvandling.

Rapporten är indelad i sju avsnitt. I detta inledande avsnitt, som heter *Inledning: Den förändrade relationen mellan stad och land*, presenteras rapportens övergripande tema och problemkontext, liksom rapportens syfte och avsikt. Det andra avsnittet, *Urbaniseringens effekter*, lyfter fram forskning som beskriver och förklarar urbaniseringsprocesser och deras effekter. Avsnittet behandlar främst forskning inom geografi och lyfter både fram forskning som i första hand beskriver urbaniseringen som en positiv kraft och forskning som utifrån mer kritiska perspektiv belyser hur dagens urbaniseringsprocesser bidrar till att stärka ojämlika rumsliga maktrelationer. Det tredje avsnittet, *Regionalisering och förändrad regionalpolitik*, innehåller dels en beskrivning av aktuell regionforskning och en diskussion om begreppen region och regionalisering, dels en beskrivning av regionalpolitikens utveckling i Sverige. Det fjärde avsnittet, *Nutida urban-rurala landskap*, belyser ett antal olika begrepp som utvecklats inom såväl stadsbyggnadsforskning som landsbygdsforskning för att belysa dagens förändrade relationer mellan stad och land, centrum och periferi och mellan samhälle och natur. Det femte avsnittet, *Stad och land utifrån ett landsbygdsperspektiv*, belyser landsbygdens förutsättningar att hantera relationen mellan stad och land utifrån ett antal olika perspektiv. Avsnittet tar dels upp forskning kring landsbygdens särskildheter och behov av en särskild landsbygdsforskning, dels belyser det forskning kring landsbygdens och jordbrukets strukturomvandling och vad som brukar

beskrivas som den nya ruraliteten. Det sjätte avsnittet, *Aktuella policydokument och utredningar*, tar upp ett antal aktuella policydokument och utredningar som berör det aktuella kunskapsområdet, främst med fokus på tre statliga utredningar som på olika sätt berör relationen mellan stad och land och mellan lokal och regional planering. Det sjunde och avslutande avsnittet, *Avslutande reflektioner*, tar upp ett antal centrala slutsatser och pekar ut behov av fortsatt kunskapsutveckling.

Urbaniseringens effekter

DEN NYA EKONOMISKA GEOGRAFIN OCH DEN KREATIVA KLASSEN

Mot bakgrund av de stora samhällsomvandlingarna globalisering, urbanisering och omställningen till ett postindustriellt samhälle pekar omfattande forskning, inte minst inom ekonomisk geografi, på stadens eller metropolens betydelse för samhällsutvecklingen i vår tid. På 1990-talet och 2000-talet utvecklades ett antal ekonomiska modeller som poängterar städernas strategiska roll för finansiella flöden och koncentration av humankapital. Detta forskningsfält lyfter fram platsens betydelse för möjligheterna att skapa ekonomisk tillväxt genom att samla humankapital och beslutsmandat och för att katalysera innovationer i klusterbildningar (Krugman, 1991; Bruggmann, 2009; Glaeser, 2011).

Ett betydelsefullt exempel är ekonomen Paul Krugmans bok *Geography and trade* (1991), som lyfter fram behovet av att utveckla modeller för att förstå hur ekonomiska förändringar sker i relation till ekonomiska centra och periferier (Björling, 2014, s. 47)².

En annan tongivande röst i diskussionen om stadens och metropolens avgörande roll för utvecklingen i den postindustriella eran är ekonomen Richard Florida, vars storsäljande bok *Den kreativa klassens framväxt* (2006) fick ett enormt genomslag, både inom forskning, den kommunala planeringen och politiska beslutsfattandet i början av 2000-talet³. I *Den kreativa klassens framväxt* pekar Florida på att drivkrafterna bakom regional utveckling idag har ändrat karaktär. Istället för att poängtera företagsetableringar och naturresurser som avgörande faktorer för regional utveckling, som inom mer traditionella ekonomiska förklaringsmodeller, menar Florida att regionen idag är beroende av att locka till sig och bibehålla attraktiv arbetskraft. Den grupp som Florida menar är drivkraften för den ekonomiska utvecklingen kallar han för den kreativa klassen, en samhällsgrupp som han menar utgörs av människor vars främsta redskap på arbetsmarknaden är deras kreativitet. (Florida, 2006; Fredriksson, 2014, s. 63ff).

Den kreativa klassen söker sig enligt Florida till en viss typ av platser, som de uppfattar som attraktiva att bo och leva på. Florida poängterar med detta som utgångspunkt att platsen idag har fått en särskild betydelse, då platsens egenskaper är avgörande för att locka attraktiv arbetskraft till regionen. De platser som anses attraktiva för den kreativa klassen präglas enligt Florida av öppenhet, mångfald och tolerans, vilket enligt Florida är

² I en senare artikel problematiserar Krugman (2010) den påverkan som hans arbete kring ekonomiska centrum- och periferirelationer haft. Krugman beskriver hur syftet var att för den breda massan av ekonomer synliggöra betydelsen av geografiska förutsättningar för den ekonomiska utvecklingen. Avsikten var således inte att modellerna för de geografiska relationerna mellan geografiska sammanhang av städer, produktionsenheter och naturresurser skulle översättas till realpolitik, utan modellerna avsåg att förklara ekonomiska mönster och väcka insikter och frågeställningar med utgångspunkt i geografiska frågor (Krugman, 2010, s. 5–8).

³ I en svensk kontext har Charlotta Mellanders forskning kommit att spela en viktig roll i diskussionen kring urbaniseringens konsekvenser. Mellander har publicerat en rad artiklar i samarbete med Richard Florida med fokus på kreativa klassen och stadens betydelse för utvecklingen (se t ex Florida, R., Mellander, C., & Stolarick, K. (2008); Mellander, C. & Florida, R. Ann Reg Sci (2011)).

egenskaper som man framförallt hittar i ”staden”, som han menar är huvudarena för innovationer och en kreativ livsstil (Florida, 2006, s. 271).

Florida ansluter sig därmed till berättelsen om stadens återkomst, som fått stort genomslag inom diskussionen om staden. Floridas arbete är i fler avseenden inspirerad av Jane Jacobs bok *The Death and Life of Great American* från 1961 (Jacobs, 1961). Jacobs idéer om funktionsblandning, små kvarter, blandade åldrar på bebyggelse och hög täthet har stort inflytande på diskussionen om staden än idag och har även lyfts fram som förebild för den svenska planeringen (Hult, 2017; Tunström, 2009).

Denna typ av forskning kring kreativitet, smart specialisering, innovationsförmåga och tillväxt har även haft inflytande på landsbygdsforskningen, inom vilken det finns forskning som bland annat lyfter fram vilka effekter centraliseringen till starka centra har för landsbygdens utveckling (se t ex Naldi et al., 2015; Asheim, Boschma & Cooke, 2011; Barca, McCann & Rodrigues-Pose, 2012; Bell & Jayne 2010; McCann & Ortega-Argiles, 2013; Westlund & Kobayashi, 2013). Denna forskning visar bland annat hur företag på landsbygden behöver kompensera för städernas agglomerationer av innovation och möjliga kunskaps- och kompetensutbyten genom att utvidga sina nätverk. Med detta som utgångspunkt pekar forskningen på behovet av platsspecifika lösningar som tar utgångspunkt i platsens strukturella förutsättningar.

OJÄMN GEOGRAFISK UTVECKLING

Det finns således omfattande forskning, främst inom ekonomisk geografi, som lyfter fram städernas avgörande betydelse för samhällsutveckling i den postindustriella eran. Parallellt med denna forskning finns dock även forskning som ställer sig kritisk till denna typ av förklaringsmodeller. Denna kritiska forskning pekar på att centralisering skapar en ojämna geografisk utveckling och driver fram globala och regionala skillnader.

I en artikel från 1989 pekar geografen David Harvey (1989) på hur planeringen har ändrat karaktär, från att i första hand förvalta och fördela resurser till en mer entreprenörsinriktad planering, som snarare syftar till att stärka platsen i konkurrens med andra platser. Harvey har även senare utvecklat vad han kallar en teori om ojämna geografisk utveckling (Harvey, 2006), där han pekar på att en ojämna geografisk utveckling finns inneboende i kapitalismen. I Harveys teori om ojämna geografisk utveckling pekar han på att små geografiska skillnader, både vad gäller naturresurser och socialt konstruerade skillnader, förstärks av kapitalismens fria konkurrens (Harvey, 2006, s. 96). Skillnader mellan olika platser förutsättningar förstärks således enligt Harvey av den rådande ekonomiska logiken och leder till en ökad geografisk ojämlikhet.

Geografen Doreen Massey har fört fram liknande argument (2006). I sin forskning visar Massey hur centralisering skapar ojämn geografisk utveckling och driver fram globala och regionala skillnader. Massey visar, bland annat med utgångspunkt i studier av London, att storstadens självbild som bärare av framtid, framgång, tolerans och mångfald också måste förstås som del i att upprätthålla en regional och global obalans. Genom att vara globalt finansiellt centrum och nod för den nyliberala ekonomin menar Massey att storstaden spelar en nyckelroll i skapandet och upprätthållandet av globala maktrelationer. Massey pekar således på att storstaden inte bara rymmer stora skillnader inom sitt geografiska territorium, vilket brukar uppmärksammas i diskussioner om storstädernas segregation och gentrifieringsprocesser, utan också måste förstås som centrala noder för upprätthållandet av ojämna maktförhållanden mellan storstaden och de platser som befinner sig perifert i förhållande till finansiella och kulturella centra (2006).

Liknande perspektiv har även lyfts fram av sociologen Jennifer Robinson. Enligt Robinson (2013, s. 673) tenderar en utveckling som utgår från bilden av att den västerländska staden är utgångspunkten för innovation, kulturell utveckling och det moderna samhället att likrikta både utvecklingsstrategier och det rumsliga utfallet. Genom stereotypa visioner av hur det (ekonomiskt) framgångsrika och (ekonomiskt) hållbara framtida samhället ser ut, likrikta enligt Robinson en global samhällsutveckling istället för att vidgas till att inkludera mångfald och olikheter (2013, s. 660). Robinson poängterar att detta inte enbart är en fråga om ekonomisk dominans utan även kulturell, då föreställningen om staden som idealbild bidrar till att platser som inte passar in i denna idealbild exkluderas och betraktas som perifera, vilket begränsar förutsättningarna för en balanserad lokal-regional utveckling (Robinson, 2013, s. 666; Björling, 2016, s. 15).

Även Richard Florida har på senare tid börjat lyfta fram urbaniseringens och den kreativa ekonomins baksidor. I sin senaste bok *The New Urban Crisis* (2017) pekar Florida på att samma krafter som skapat vad han beskrivit som rörelsen ”tillbaka till staden” samtidigt också leder till växande problem med segregation, ojämlikhet och gentrifiering.

Den rumslig ojämlikhet som följer med urbaniseringen har även uppmärksamats i en nordisk kontext. I en studie av utvecklingen i Danmark visar landskapsarkitekten Anne Tietjen (2011) hur regionsammanslagning och övergången från regional till kommunal översiktsplanering förstärkt fokus på storstadsregionerna som ekonomiska tillväxtmotorer. Tietjen pekar på att denna utveckling leder till att landsbygden som periferi blir nästintill fullständigt inkluderad i ett urbant tankemönster som i sin tur förstärker upplevelsen av en ojämn geografisk utveckling genom att storstadens referensramar utgör norm för samhällets utveckling (Tietjen, 2011, s. 22)⁴.

⁴ Detta är en problembild som även framhålls av Boverkets rapport *Vision för Sverige 2025* (Boverket, 2012).

Vidare finns ett antal nordiska forskningspublikationer som fokuserar på hur den urbana normen påverkar utvecklingen. Till exempel analyserar statsvetaren Malin Rönnblom i en rapport från Jordbruksverket hur det urbana tolkningsföretaget påverkar utformandet av nationell policy (Rönnblom, 2014). Ett annat exempel är etnologen Elisabeth Elhouar Wollins avhandling, som ur ett etnologiskt perspektiv belyser den urbana normen i relation till vardagslivet i glesbygdsområden (Elhouar Wollin, 2014).

Även nationalekonomen Charlotta Mellander har på senare tid alltmer kommit att uppmärksamma urbaniseringens baksidor i allmänhet och villkoren för utveckling på mindre orter och landsbygd i synnerhet. I en undersökning av unga universitetsutbildade personers lokaliseringsval som Charlotta Mellander gjort tillsammans med nationalekonomen Lina Bjerke pekar Bjerke och Mellander på att glest befolkade rurala områden idag långsiktigt dräneras på kompetens (Bjerke & Mellander, 2017). Utifrån detta menar de att det finns ett stort behov att bättre förstå vad som styr människors lokaliseringsval.

PLANETARY URBANIZATION

En annan teoretisk inriktning som studerar urbaniseringsprocesser är den forskning som benämns *Planetary Urbanization*. Tongivande inom denna teoretiska riktning är bland andra urbanteoretikern Neil Brenner (2013; 2014) och sociologen Christian Schmid (2017)⁵. Med utgångspunkt i begreppet Planetary Urbanization avser Brenner (2013) att ifrågasätta förståelsen av urbanisering som *en* process, som beskrivs som en förflyttning från landsbygden till städerna. Istället menar Brenner (2013) att urbanisering påverkar alla landskap, där dagens stadsmetropoler är centrala nav för de socio-politiska processer som omfattar i stort sett alla delar av världen.

Utifrån detta perspektiv omfattar urbaniseringsprocesserna alltså i stort sett hela världen idag, men har olika effekter på olika platser. Enligt Brenner behöver förståelsen av urbanisering inkludera frågeställningar om hur både koncentrerande och utvidgande urbaniseringsprocesser globalt, regionalt och lokalt omfördelar resurser och upprättar rumsliga hierarkier (Brenner, 2013). Samtidigt som urbaniseringsprocesserna koncentrationer kapital, kompetens, resurser, arbetskraft och risk utvidgas enligt Brenner samtidigt det urbana landskapet genom bland annat rationalisering av jordbruksproduktion, fiskeriverksamhet och utbyggda kommunikationsnätverk. De utvidgande urbaniseringsprocesserna påverkar enligt Brenner både fysiska och virtuella landskap. Vidare sker också utvidgande urbaniseringsprocesser genom att städernas

⁵ Se även Schmid et al., (2017); Keil & Brenner (2006); Pieterse (2008); Peck et al., (2009); Brenner et al. (2011); Robinson (2011; 2013); Gleeson (2012); Brenner & Schmid, (2014); Wachsmuth (2014).

tolkningsföreträden prioriteras för samhällsutvecklingen i stort samtidigt som digital teknik möjliggör att allt större områden kan inkluderas i städernas marknader och medielandskap (Brenner, 2013; Björling, 2016). Samtidigt pekar bland annat Christian Schmid på behovet av att förstå urbana olikheter. Planetär urbanisering ser således inte det urbana som något enhetligt utan pekar snarare på behovet av att utveckla mer specifika och precisa begrepp för att beskriva pågående förändringsprocesser och deras rumsliga effekter (Schmid et al., 2017).

Regionalisering och förändrad regionalpolitik

SVENSK REGIONALPOLITIK I FÖRÄNDRING

Den svenska regionalpolitiken har genomgått ett antal centrala skiften under de senaste årtiondena. Statsvetaren Jörgen Johansson (2013) pekar på att det skedde ett genomgripande skifte på 1970-talet, då den regionala politiken och makten över regionala projektmedel decentraliseras till länen, vilket fick effekten att medlen mer och mer kom att användas för att styra den inomregionala utvecklingen. Det andra större skiftet kom enligt Johansson under 1990-talet i och med att Sverige blir medlem i EU. Den europeiska regionalpolitiken, som Sverige då började anpassa sig till, präglas starkt av tanken på ”regionernas Europa”, bestående av relativt autonoma regioner (Johansson, 2013, s. 52). Detta skapade ett ökat fokus på regionen och dess betydelse, en process som också förstärktes av landstingen, som såg möjligheter till en stärkt regional demokrati och regional betydelse (Johansson, 2013, s. 56). Samtidigt mötte dessa tendenser motstånd hos kommunerna som menade att landstingens huvudsakliga kompetensområde var sjukvård snarare än regional utveckling.

Ett flertal forskare har beskrivit 1900-talets svenska regionalpolitik som ett idémässigt spänningsförhållande mellan å ena sidan samhällsekonomiska intressen om att skapa konkurrenskraft och å andra fördelningspolitik (Blücher, 2013; Larsson et al., 2012; Johansson, 2008). Liksom inom många andra samhällssektorer har det dock skett ett genomgripande skifte inom den svenska regionalpolitiken, från att den i första hand varit inriktad på att fördela resurser genom regional stödverksamhet till att fokus alltmer riktas mot konkurrensorienterade utvecklingsstrategier.

Johansson (2013) menar att denna utveckling har haft som effekt att den svenska regionalpolitiken präglas av få partipolitiska och ideologiska konflikter, vilket gör att det ofta saknas en offentlig debatt kring den regionala utvecklingspolitiken, infrastruktursatsningar, näringslivskultur och kulturpolitik (Johansson, 2013, s. 60–61). Regionalpolitiken och regionaliseringen öppnar därmed enligt Johansson för en oroväckande paradox där ambitiösa reformer för att demokratisera regionalpolitiken genom att ge politiska partier, kommuner och intresseorganisationer en starkare ställning istället har resulterat i alltför stor politisk konsensus som verkar exkluderande (Johansson, 2013, s. 62).

När det gäller fysisk planering har dock, trots de regionaliseringsprocesser som beskrivits ovan, den regionala nivån i Sverige en relativt svag roll i relation till den statliga och kommunala styrningen och regleringen (Olausson 2013, s. 45–46). Dessutom präglas den regionala nivån ofta av en komplexitet av flera olika regionala nivåer och indelningar.

Historikern Peter Olausson menar (2013) att den administrativa regionala indelningen nästan aldrig sammanfaller med en regional identitet eller med funktionella regionala sammanhang för till exempel arbetspendling. Den regionala indelningen av Sverige i landskap har dock kompletterats med bland annat länsindelning för att styra välfärdsdistribution och näringslivsutveckling, inte minst inom jordbruket. Vi har därför enligt Olausson idag flera överlagrande regionala administrativa regioner som utför olika uppgifter, varav flera frågor direkt berör fysisk planering såsom reglering av mark och vattenanvändning genom riksintressen och förordnanden, investeringsbeslut kring infrastruktur och kollektivtrafikförsörjning (Olausson, 2013).

REGIONFORSKNINGEN OCH REGIONBEGREPPET

Både svensk och internationell regionforskningen lyfter fram att vi i dag ser en ökande regionalisering, syftande till regionernas ökade politiska, sociala och funktionella betydelse (Mitander, Säll & Öjehag-Pettersson, 2013, s. 9ff)⁶. Det är dock i detta sammanhang viktigt att påpeka att begreppet region inte har någon enhetlig definition, utan tvärt om har olika betydelser i olika sammanhang. I vissa sammanhang avser begreppet region transnationella sammanhang, medan begreppet i andra sammanhang syftar till stadsregioner (metropolregioner) eller till att beskriva mindre regionala sammanhang som beror på historisk eller funktionell samhörighet. Vidare kan begreppet region också syfta på den administrativa regionala nivån (Olausson, 2013, s. 31).

Liksom begreppet region har även begreppet regionalisering ett antal olika betydelser. Begreppet kan å ena sidan syfta till att beskriva distribution från överstatlig och nationell nivå till regional nivå (se t ex Zonnerveld & Janssen-Janssen, 2012), å andra sidan syfta till att beskriva hur makt flyttas från lokal och kommunal nivå till en regional nivå. Vidare syftar begreppet regionalisering också till att beskriva lokala och kommunala aktörers arbete med att till exempel utvidga lokala arbetsmarknadsregioner eller hävda specifika regionala särdrag, så kallad regionalism.

Regionen har således blivit ett allt mer aktuellt studieobjekt och det finns i Sverige en relativt omfattande regionforskning, liksom en mängd uppdragsforskning och utredningar kring regional utveckling. Ett exempel är antologin *Det regionala samhällsbyggandets praktiker* (Mitander, T., Säll, L., & Öjehag-Pettersson, A., 2013), som belyser regionalisering och det regionala samhällsbyggandets effekter. Antologin tar upp en rad centrala frågor och kritiska perspektiv på regionalisering och belyser bland annat hur

⁶ Det är i detta sammanhang viktigt att framhålla att det inte finns någon enhetlig definition av begreppen region. Begreppet kan till exempel både syfta till en avgränsad administrativ enhet eller ett territorium som inte motsvaras av en administrativ enhet. Vidare finns till exempel begreppet funktionell region, syftandes på en gemensam arbetsmarknadsregion eller ett område som är kommunikativt sammanbundet. (Olausson, 2013)

regionaliseringen påverkar maktstrukturer och hur detta påverkar politik, demokrati, identitet och medborgarskap.

Andra exempel på forskning kring regional utveckling är antologin *Stadsregioners utvecklingskraft: Trender och nya perspektiv* (Cars & Engström, 2008), som belyser regional utveckling mot bakgrund av ökad globalisering och regional konkurrenskraft, liksom även Markus Adolphsons (2011) doktorsavhandling *On Analysing Changes in Urban Structure: some Theoretical and Methodological Issues*, som visar nya angreppssätt och analysmodeller med syfte att klargöra hur markanvändning, lokalisering och funktionella samband påverkas av ett regionaliserat och flerkärnt stadslandskap.

Vidare finns forskning som ifrågasätter de dominerande regionbegreppen och pekar på behov av att omformulera regionbegreppet. Geografen Jean Paul Addie och statsvetaren Roger Keil (2015) menar i artikeln *Real Existing Regionalism* att regionbegrepp som används i traditionell regionforskning är problematiskt då det ofta blir låst till administrativa indelningar. Enligt Addie och Keil behövs ett mer dynamiskt regionbegrepp utvecklas som kan förändras beroende på frågeställning som inte är fastlåst i administrativa enheter med tydliga yttre gränsdragningar. Genom sina studier av Toronto och Ontario i Kanada visar Addie och Keil hur funktionella regioner inte bara reproduceras av topografi och infrastruktur utan även av de diskurser, territoriella strategier och teknologiska lösningar som utvecklas. Addie och Keil menar att tolkningsföreträdet för vad som beskrivs som en region finns i de politiska och ekonomiska kärnorna, det vill säga i de större orternas maktcentra, men att den regionala dynamiken är betydligt större än så.

Nutida urban-rurala landskap

NYA BEGREPP FÖR NUTIDA URBAN-RURALA LANDSKAP

Den moderna stadens struktur har, som beskrivits ovan, genomgått omfattande strukturella förändringar som inneburit att relationerna mellan stad och land och mellan centrum och periferi på många sätt har omformulerats. Dessa förändringar är relativt väl beskrivna inom urban- och stadsbyggnadsforskningen (Se till exempel Keil, 2013; Bruegmann, 2005; GUST, 1999; Soja, 2000; Sieverts, 2003. För svenska exempel se Wetterberg, 1999; Bergman, 2003; Fredriksson, 2014). Forskningen beskriver hur den nutida staden har ändrat karaktär, från en väl avgränsad stad omgiven av landsbygd till en komplex urban-rural struktur bestående av en mängd olika noder, bebyggelsestrukturer och landsbygder.

För att öka förståelsen av staden bortom den traditionella uppdelningen mellan centrum och periferi och mellan stad och land har det under senare år gjorts en rad försök att utveckla nya benämningar och begrepp. I ett svenskt sammanhang har begreppet *stadslandskap* kommit att användas som samlingsnamn för städer, tätorter och andra typer av landskap som utgör människans livsmiljöer (se till exempel Wetterberg, 1999; Fredriksson, 2014; Björling, 2016; Tunström, 2009, s. 63). Begrepp med motsvarande betydelse i en internationell kontext är till exempel Edward Sojas begrepp *Postmetropolis* (Soja, 2000), Thomas Sieverts begrepp *Zwischenstadt* (Sieverts, 2003) och Kees Christiansee och Michael Wagners *Kulturlandschaft* (Christiansee & Wagner, 2014). Även dessa begrepp syftar, liksom begreppet stadslandskap, till att vidga förståelsen av den nutida staden, från en geografiskt väldefinierad och avgränsad stad omgiven av förorter och landsbygd, till att förstå det nutida urbana landskapet som komplexa samband där stad, förort och landsbygd på många sätt vävs samman (Fredriksson, 2014).

Ytterligare begrepp som används för att beskriva nutida urbana och rurala strukturer är begrepp som *peri-urbana*, *rurban*, *urban fringes* och *exourban*. Begreppen syftar till att beskriva områden i gränzonen mellan det urbana och det rurala, som varken kan kategoriseras som urbana eller rurala (Qviström, 2013). Vidare har även mer specifika studier kring frågeställningar som berör infrastrukturutveckling och förändringar i mobilitet och transporter pekat på ett behov av fler och andra begrepp för att beskriva nutida urbana strukturer och pågående regionaliseringsprocesser (Graham & Marvin, 2001; Graham, 2001; Kaufmann, Bergman & Joye, 2004; Ascher, 2004; Urry, 2007; Haijer & Reindorp, 2001; Nielsen, 2001; Addie & Keil, 2015; Björling, 2016).

Liksom inom stadsbyggnadsforskningen har det även inom landsbygdsforskningen utvecklats en rad begrepp som syftar till att överbrygga den traditionella uppdelningen mellan stad och land. Till exempel menar kulturgeografen Martin Hedlund (2016) att det

för att bryta den traditionella uppdelningen mellan stad och land finns behov av att synliggöra en mer mosaikbaserad bild av landsbygden⁷. För att åstadkomma detta finns det enligt Hedlund behov av en mer detaljerad kartläggning och en utveckling av fler och mer differentierade begrepp för att beskriva landsbygdens olika typologier (Hedlund, 2016, s. 461).

Utifrån ett landskapsperspektiv används också begreppet *landskap* alltmer för att överbrygga en historisk uppdelning mellan stad och land baserad på ekonomiska, sociala och kulturella faktorer (Qviström, 2017, Dymitrov & Stenseke, 2014). Till exempel beskriver landskapsarkitekten Mattias Qviström landskap som en aktiv arena för förhandlingarna mellan stad och land. Denna användning av landskapsbegreppet utgör en kritik av förståelsen av landskap som en passiv bakgrund till urbanisering som alltid besegras när nya bebyggelsemönster breder ut sig. Qviström menar i stället att landskapet utgör en arena för förhandling och som sådan kan det få en mer formulerad roll i att klargöra alternativ för utvecklingen i mötet mellan stad och land (Qviström, 2017, s. 239; Vicenzotti, Qviström & Swaffield, 2016). Liknande resonemang har också förts i en internationell forskningskontext (se t ex. Corner, 2006; Gallent, Andersson & Bianconi, 2009; Waldheim, 2016). Till exempel använder geografen Nick Gallent (2009) landskapsbegreppet för att utveckla förståelsen av det komplexa hybridtillståndet mellan stad och land och menar att detta landskap utgör en konfliktyta mellan olika estetiska, ekonomiska, socio-kulturella och ekologiska intressen.

SAMHÄLLE OCH NATUR

Som visats ovan har flertalet forskare, såväl inom stadsbyggnadsfältet, landsbygdsvetenskapen och regionforskningen, visat på behov av att överbrygga den traditionella uppdelningen mellan stad och land och hitta nya begrepp för att förstå och beskriva det nutida urbana och rurala landskapet. Mot bakgrund av detta har det under senare år också utvecklats flera teoretiska ramverk som försöker överbrygga en traditionell uppdelning mellan samhälle och natur och mellan stad och landsbygd. Två framträdande sådana teoretiska riktningar är *Urban Political Ecology* och *Landscape Urbanism*.

Urban Political Ecology har utvecklats som en kritik av hur pågående urbanisering förändrar vilka grupper och individer i samhället som har tillgång till olika resurser såsom bostäder, rent vatten, mat och säkerhet (Swyngedouw, 1996; Kaika & Swyngedouw, 2000; Keil, 2005; Heynen et al., 2006; Ernstson & Swyngedouw, 2015; Angelo & Wachsmuth, 2015). Bland annat argumenterar geograferna Maria Kaika och Eric Swyngedouw (2000)

⁷ Motsvarande kritik till en formbaserad förståelse av stad och land utvecklades även inom urbansociologin under slutet av 60-talet av bland annat sociologen Henri Lefebvre (2003 (1970)), geografen David Harvey (1973) och arkitekturhistorikern Rayner Banham (2001 (1971)).

för att teknologiska innovationer som ligger till grund för samhällsutvecklingen skapar inlåsnings effekter i en ohållbar användning av naturresurser och exploatering av billig arbetskraft. De menar att staden som system styr flöden och fördelning av resurser, men samtidigt skapar ett beroende av stadens strukturer som vi inte kan bryta. För att nå en mer rättvis och långsiktigt hållbar samhällsutveckling behöver forskningen därför enligt Kaika och Swyngedouw rikta ett större fokus mot att förstå och beskriva vem som gynnas och vem som missgynnas av olika förändringar i samhället (Kaika och Swyngedouw, 2000). Vidare argumenterar Kaika och Swyngedouw (2000) för att massproduktionens och masskonsumtionens omvandlingsprocesser gör naturresurser abstrakta då de omvandlar dem till varor och tjänster. Abstraktionen förstärker enligt Kaika och Swyngedouw den modernistiska uppdelningen mellan natur och samhälle och försvårar helhetsperspektiv och en hållbar utveckling i de ekologier för vårt samhälle som det urbana samhället utgör (Björling, 2016).

Ett annat teoretiskt ramverk som liksom Urban Political Ecology har för avsikt att överbrygga uppdelningen mellan samhälle och natur och mellan stad och land är Landscape Urbanism, som framförallt utvecklats av landskapsarkitekterna Charles Waldheim (2006; 2016) och James Corner (1997, 1999). Landscape Urbanism utgör ett framväxande akademiskt fält⁸ som avser att skapa en brygga mellan forskning som berör landskap, naturresursbaserad produktion, ekologi och stadsbyggnad. Corner (2006) pekar i sitt arbete bland annat på behovet av att överbrygga den disciplinära uppdelningen mellan stadsbyggnad och landskap. Den här uppdelningen inbegriper även uppdelningen mellan stad och land och Corner framhåller behovet av att se landskap som det sammanhållande elementet i människans livsmiljöer.

Centralt för Landscape Urbanism är en förståelse av landskap som föränderliga i både tid och rum. De landskap som utgör människans livsmiljöer behöver enligt Corner och Waldheim studeras som en mångfald av överlagrade urbana strukturer av skiftande ålder knutna till olika politiska planeringsideal. Att läsa staden som landskap, eller ekologier⁹, ger på så sätt enligt Waldheim (2016) en möjlighet att kritiskt undersöka vilka effekter som stadens landskap får för olika människor och grupper i samhället.

Corner (2006) utvecklar fyra teman för den nutida planeringen och förståelsen av stadslandskapet. För det första behöver stadens utveckling enligt Corner hanteras som

⁸ Se till exempel Mostafavi & Najle, 2003; Mostafavi & Doherty, 2010; Braae & Tietjen, 2011; Tietjen 2011; Cuff & Sherman, 2011; Reed & Lister, 2014.

⁹ Enligt Waldheim (2016) kan stadens olika landskap ses som ekologier för samhället. Till exempel ger flygplatsens sammansättning av byggnader, infrastruktur och omgivande landskap flygplatsen dess olika möjligheter till innehåll och funktioner. Motsvarande gäller för ett industriområde, en floddal, ett bostadsområde och ett modernt jordbrukslandskap. Samtidigt går dessa olika landskap inte att frikoppla från varandra utan hänger samman som komplexa system (ekologier). Waldheims beskrivning av ekologier i boken *The Landscape Urbanism Reader* bygger till stora delar på Chris Reed och Nina-Marie Listers arbete kring ekologiskt tänkande (2014). En centralargumentation i utvecklingen av ekologibegreppet inom landskapsarkitektur och planering är att bryta med modernitetens uppdelning mellan natur och samhälle och peka på att människans och det moderna samhällets ekologier består av både natur och teknologi sammankopplade i komplexa system.

dynamiska samhällsprocesser och inte som statisk form. Detta öppnar upp för att i större utsträckning studera samspelet mellan landskap som form och de förändringar av samhället som landskapet ger förutsättningar för. Corner pekar på att det till exempel inte går att ordna rationella transporter på landsbygden om det saknas vägar eller kollektivtrafik, liksom att förädling av jordbrukets primärproduktion bara kan ske där det finns lokaler för detta. För relationerna mellan olika centra och periferier blir dessa till synes enkla samband enligt Corner viktiga då investeringar i infrastruktur över lång tid påverkar rumsliga hierarkier mellan centra och periferier. För det andra leder utgångspunkten i landskap som process enligt Corner till behov av en operativ arbetsmetod. Som ett led i att Landscape Urbanism tar steg bort från planeringen som form kräver det en mer dynamisk arbetsprocess som inkluderar fler perspektiv och en större mångfald av angreppssätt. Detta innebär enligt Corner till exempel att inkludera ekosystemtjänster i planeringen. För det tredje måste genomförandeprocessen enligt Corner inkluderas på ett tydligare sätt i planeringsarbetet. Det fjärde temat benämner Corner *det uttänkta och föreställda* som en sammanhållande ram för de tidigare. Utan de gemensamma framtidsdrömmarna om vad staden som inkluderar mångfald kan vara får inte övriga teman någon betydelse. Det behövs därför enligt Corner angreppssätt som kombinerar övergripande strategier med konkreta formgivande ingrepp. (Corner, 2006).

Stad och land utifrån ett landsbygdsperspektiv

LANDSBYGDENS HETEROGENITET

Samtidigt som staden står i fokus för mycket av nutida samhällsvetenskaplig forskning och nutida samhällsdebatt genomgår även landsbygden stora förändringsprocesser.

Landsbygdsforskarna Luminna Horling och Terry Marsden menar till exempel att vi idag lever i vad de beskriver som *det nya rurala paradigmet* (Horling & Marsden, 2014), syftande till att landsbygderna står under strukturomvandling med ett förändrat jord- och skogsbruk och med många fler intressenter än enbart de primärproducenter som traditionellt dominerat landsbygdens utveckling. Hording och Marsden pekar på att utvecklingen av landsbygden länge präglats av minskade olikheter som beror på tilltagande urbanisering och en uppskalning av jordbruksverksamheten till en mer industriell skala (2014, s. 5). De lyfter framförallt fram tre aspekter som särskilt påverkar denna utveckling. För det första pekar de på särkopplingen av produktion och konsumtion, för det andra på modernisering av jordbruket som medför att produktionsmetoder frikopplas från lokala särdrag och kulturer och för det tredje lyfter de fram specialisering som särskiljer producenter av olika varor från varandra. Dessa processer är alla del av en tilltagande globalisering som även frikopplar produktion från den lokala utvecklingen och därmed gör många regioner sårbara för ekologiska, sociala och ekonomiska förändringar (Horling & Marsden, 2014, s. 5).

Horling & Marsden menar att detta nya rurala paradigm kan ses som ett led i övergången till en mer marknadsliberal styrning av den geografiska utvecklingen, där även tidigare produktionslandskap omvandlas till konsumtionslandskap för en välbeställd urban befolkning (Horling & Marsden, 2014, s. 6). Detta sker enligt Horling och Marsden genom en övergång från jordbruksbaserad utveckling till en konkurrensbaserad platsmarknadsföring och ekologisk modernisering, som i stor utsträckning bygger på en nyliberala ekonomisk modell och styrning.

Ett annat perspektiv på landsbygdens utveckling i relation till ökande konkurrens lyfts fram av ekonomerna Lucia Naldi, Pia Nilsson, Hans Westholm och Sofia Wixe (2015). De menar att tillväxt genereras genom att investeringar får mer effektiva resultat om de koncentreras till mer centrala regioner och att regionalpolitik bör främja innovation inom sektorer och teknologiska fält som redan uppvisar konkurrensfördelar. Med detta som utgångspunkt pekar Naldi et al. på behovet av att förstå de olikheter som präglar olika rurala regioner för att föra över förståelsen av begrepp som innovation, forskning och utveckling från mer täta (urbana) strukturer till landsbygden (Naldi 2014, s. 91).

Liknande frågor kring landsbygdens omvandling lyfts också fram av geograferna Åsa

Almstedt, Patrick Brouder, Svante Karlsson och Linda Lundmark (Almstedt et al., 2015). De pekar på att allt mer intresse riktas mot landsbygdens resurser med fokus på utveckling av besöksnäring samt att allt fler skydd inrättas kring naturmiljöer såsom Natura 2000-områden (Almstedt et al., 2015, s. 302). I förlängningen innebär detta enligt Almstedt et al. att landsbygden alltmer inordnas i en urban logik av agglomeration och tillgänglighet istället för lokalisering av naturresurser. Landsbygden blir således alltmer en del av olika urbana omvandlingslogiker och det som Brenner och Schmid (2014) beskriver som utvidgande urbaniseringsprocesser. Almstedt et al. framhåller vidare att det behövs med forskning kring hybrider av produktions- och konsumtionsekonomier i rurala områden (Almstedt et al., 2014, s. 303). De pekar också på behovet av att skapa en landsbygdsutveckling som snarare tar utgångspunkt i platsbaserade åtgärder än sektorsindelade initiativ (Hedlund, 2016).

Landsbygden präglas således av en strukturomvandling från att domineras av ett fåtal ekonomiska sektorer inom främst primärproduktion av mat, energi och råvaror till att idag vara plats för av en uppsjö av funktioner såsom fritidsboende, turism och rekreation. Detta skapar nya förutsättningar för planeringen och regleringen av landsbygdens utveckling. Flera forskare lyfter fram att förändringen på landsbygden i stor utsträckning sker genom passiv reglering, medan förändringar i staden ofta sker genom aktiv planering (Gallent, Andersson & Bianconi, 2009, s. 209; Larsson, 2004). Gallent et al. menar att denna obalans förstärks av att det ofta finns en svag politisk röst för naturvärden eller för utveckling av landsbygdens värden (Gallent, Andersson & Bianconi, 2009, s. 209).

Anders Larsson pekar i sin avhandling *Landskapsplanering genom jordbrukspolitik* på att den svenska landsbygden präglas av olika intressen och politikområden för produktion av livsmedel, energi, råvaror, natur- och miljöskydd samt välfärdsproduktion (Larsson, 2004). Vidare pekar Larsson på att jordbrukspolitiken präglas av olika målstyrningar såsom inkomstmål, produktionsmål och effektivitetsmål (Larsson, 2004, s. 57).

Larsson menar att det i dagens planering finns ett kunskapsglapp mellan stadsplanering och landsbygdsreglering, som historiskt har hanterats av olika professioner, politikområden och akademiska discipliner. Därmed är planeringspraktiken och planeringsforskningen enligt Larsson illa skickad att hantera de intressekonflikter mellan stad och land som uppstår i det regionaliserade stadslandskapet (Larsson, 2004, s. 14–17). Vidare framhåller Larsson hur maktbalansen mellan enskilda markägare, kommunen och staten skiftar. Han menar att relationen mellan markägares och kommuners handlingsutrymme och beslutsmandat är relativt väl avvägd på lokal nivå, medan det lokala handlingsutrymmet är alltför begränsat i relation till den statliga styrningen. I denna asymmetri framträder hur förutsättningarna att balansera allmänna och enskilda intressen ser olika ut i städerna

respektive på landsbygden eftersom de planeringsverktyg som kommunerna har till förfogande inte tillämpas på landsbygden. Den (urbana) kommunala planeringen har därmed enligt Larsson (2004, s.16) begränsat utrymme och kompetens att påverka landsbygdens utveckling.

Några av de utmaningar som jordbrukets strukturomvandling från många mindre (familjeägda) gårdar till färre stora producenter medför diskuteras även i Jordbruksverkets rapport *Jordbrukspolitik, inlåsnings och strukturomvandling* (Jordbruksverket 2015:14). Rapporten pekar på att skillnaderna mellan olika landsbygder ökar, vilket leder till ett ökat behov av en mer differentierad styrning för att nå balans mellan allmänna och enskilda ekonomiska intressen och mellan lönsam produktion och bevarande av allmänna värden som biologisk mångfald och ett öppet variationsrikt odlingslandskap (Jordbruksverket 2015:14, s. 17, 26). I rapporten diskuteras vidare hur övergången från produktionsstöd till gårdsstöd riskerar att påverka landskapsbilden i mindre produktiva områden då det är mer lönsamt att låta marken ligga i träda än att bruka den, vilket innebär att förutsättningarna för nya aktörer att starta verksamhet eller för befintliga att utöka verksamheten begränsas. Samtidigt påtalas i rapporten att inlåsnings effekterna och förutsättningarna för lönsamhet är mer komplexa och att markvärdet till stor del även beror på kapitalisering av jordbruksmark som uppstår genom bland annat konkurrens från andra sektorer såsom ett utökat livsstilsboende i tätortsnära landsbygd, köp av jordbruksmark i spekulationssyfte för bebyggelseutveckling, skattepolitik för nyetablering av jordbruksverksamhet och det allmänna ekonomiska läget (Jordbruksverket, 2015:14, s. 20).

I en rapport från 2016 framhåller Jordbruksverket (Jordbruksverket, 2016:7) förmågan att både säkerställa konkurrenskraft och en större variation av kunskap inom företagen samt en god förmåga att öka företagens mångfald som avgörande för att underlätta jordbrukets övergång till en kunskapsekonomi. Bland annat lyfts rådgivning till markägare, stödfunktioner och en ökad investeringstakt i forskning och utveckling bland landsbygdens företag fram som avgörande för att nå framgång.

Vidare pekar rapporten *Strukturomvandling och effektivitet i det svenska jordbruket* (Manevska-Tasevska & Rabinowicz, 2015) på att den omfattande strukturomvandling som pågår inom jordbruket särskilt märks genom att andelen familjeföretag minskar och större producenter tar över jordbruket. Därmed minskar antalet gårdar, samtidigt som den totala mängden jordbruksmark är densamma. Rapporten pekar på att både alltför svag och alltför starkt regional utveckling tenderar att påverka jordbruket negativt. Som exempel nämns att konkurrensen med andra näringar i Stockholmsregionen påverkar möjligheterna till kompetensförsörjning, medan problematiken i vissa delar av norra Sverige snarare är den omvända, med svårigheter att hitta kompletterande sysselsättning. Samtidigt pekar

rapporten på att möjligheterna att driva en lönsam ekonomisk verksamhet ökar i stadsnära jordbruksområden då förutsättningarna till entreprenörsverksamhet inom andra näring såsom gårdsförsäljning, turism och rekreation är större (Manevska-Tasevska & Rabinowicz, 2015, s. 7–9).

BEHOVET AV EN SÄRSKILD LANDSBYGDSFORSKNING

Flera landsbygdsforskare pekar på att landsbygden nu har fått förnyad aktualitet. Detta gäller både ett ökat intresse för landsbygdens resurser i en cirkulär och biobaserad ekonomi och ett ökat intresse för landsbygden som platser för turism och rekreation. Bland annat lyfter geografen Michael Woods fram att pågående samhällsförändringar med tilltagande klimatförändringar och geopolitisk instabilitet leder till ett ökat fokus på landsbygdens resurser (Woods, 2012, s. 2). Detta ökade intresse kommer enligt Woods till uttryck på ett antal olika sätt. För det första finns ett ökat intresse för landsbygden vad gäller framtida förutsättningar för matförsörjningssystemen. För det andra finns ett ökat intresse för hur rurala miljöer kommer att klara klimatomställningen. Vidare finns också ett ökat intresse kring landsbygden i relation till de nya behov av energiförsörjning och matproduktion som uppstår med växande befolkning och tilltagande konsumtion.

Ett ökat fokus på landsbygdsfrågor lyfts också fram av agronomen och statsvetaren Cecilia Waldenström och kulturgeografen Erik Westholm, som pekar på vikten av en särskild landsbygdsforskning (Waldenström & Westholm, 2008)¹⁰. De menar att de omställningar som krävs i takt med globala befolkningsförändringar och klimatförändringar troligtvis kommer göra landsbygdens framtid än mer betydelsefull och samtidigt mer oviss. Denna osäkerhet har även framhållits i en rapport från Jordbruksverket (Jordbruksverket, 2016), som pekar på att landsbygden är i behov av specifik kunskap kring till exempel kompetensförsörjning för de framtida agrara näringarna (Jordbruksverket, 2016, s. 3).

För att stärka kunskapen om landsbygden pekar Waldenström och Westholm ut ett antal teman där de menar att det finns behov av en särskild landsbygdsforskning. För det första pekar de på behovet av ökad forskning om landsbygdens fysiska miljö, med särskilt fokus på dess naturresurser och landskap i produktion och förvaltning¹¹. För det andra lyfter Waldenström och Westholm fram behovet av forskning kring demografiska utmaningar med minskande och åldrande befolkning i relation till bibehållen offentlig service och kommersiellt utbud. För det tredje lyfter de fram behovet av forskning kring landsbygdens

¹⁰ Landsbygdsforskningen är ett brett forskningsområde som spänner över ett antal olika forskningsfält. Cecilia Waldenström och Erik Westholm delar övergripande in landsbygdsforskningen i två huvudfält; för det första samhällsvetenskaplig forskning, som syftar till att förstå landsbygdens förutsättningar och förhållanden (Waldenström & Westholm, 2008) och för det andra naturvetenskaplig handlingsinriktad forskning, med fokus på att möta kunskapsbehov hos specifika näringar som jord- och skogsbruk samt gruvnäringen.

¹¹ Detta behov av mer kunskap om differentierade villkor för de agrara näringarna i förhållande till gemensam samhälls- och miljönytta lyfts även fram av Jordbruksverket i en utvärdering av övergången från jordbruksstöd till gårdsstöd 2005 (Rapport 2015:14).

ekonomiska utveckling. Denna tematik handlar dels om landsbygdens roll i ett regionaliserat landskap och nätverksbaserad ekonomi, dels om gleshetens specifika förutsättningar till näringslivsutveckling inom till exempel turism och primärproduktion av mat och energi. Även detta tema pekas av fler andra forskare ut som centralt för att förstå konsekvenserna av pågående urbanisering och regionalisering (se till exempel Naldi et al., 2015; Almstedt et al., 2015). För det fjärde pekar Waldenström och Westholm på behovet av forskning kring lokal utveckling och på behovet av forskning kring landsbygdspolitiken och dess konsekvenser. Slutligen argumenterar Waldenström och Westholm för att det finns behov av mer forskning om vad de kallar *den nya ruraliteten* och förändrade relationer mellan stad och land, med särskilt fokus på ny mobilitet, omställningar inom de areella näringarna till en biobaserad ekonomi och kring den stadsnära landsbygdens förändrade funktion, där landsbygden runt städerna alltmer framträder som livsstilsboende utan direkta koppling till den agrara ekonomin.¹²

I linje med Waldenström och Westholm lyfter även flera texter i antologin *Ska hela Sverige leva?* (Formas, 2008) fram att planeringen och regleringen av landsbygden är i behov av en ökad differentiering för att bättre svara mot olika platser specifika förutsättningar och omvandlingslogiker. Liknande frågeställningar diskuteras också av Amcoff & Westholm (2006), som framförallt betonar hur landsbygdens gleshet¹³ i befolkningsstruktur och det fysiska landskapets karaktärsdrag skapar specifika förutsättningar för utvecklingen av areella näringar, omställningen till en biobaserad ekonomi, hanteringen av konflikter mellan olika intressen och samspelet med andra landskap.

¹² I dessa frågor får Waldenström och Westholm stöd från ett flertal andra aktuella rapporter och pågående forskningsarbeten (Woods, 2010, Mitander, Säll & Öjehag-Pettersson, 2013; Dymitrow & Stenseke, 2016; Qviström, 2017). Liknande problemställningar uppmärksammas även i tillväxtanalys kunskapsöversikt *Pågående landsbygdsforskning en översikt* (Tillväxtanalys, 2011, s. 16). I rapporten, som är skriven av agronomen Leif Berndtson, pekas fem så kallade forskningsskuggor ut: 1) Landsbygden som leverantör av upplevelser, fritidsboende och rekreation 2) teoribildning om landsbygden 3) Forskning kring vad som utgör orters attraktivitet för boende och verksamheter 4) studier av jordbrukspolitikens implementering och effekter på olika nivåer, samt 5) forskning som kopplar naturresursfrågor med landsbygdens ekonomiska utveckling.

¹³ Gleshet ett relativt begrepp vilket gör att landsbygderna som sådana inbegriper stora olikheter vilket även gäller för hur landskapet brukas. Dessa olikheter framhålls även i jordbruksverkets rapport *Allt om Landet* (Jordbruksverket, 2013:23). Enligt jordbruksverket är det ofta större skillnad mellan olika landsbygder så som mellan glesbygd i fjällvärlden och tätortsnära landsbygd än mellan stad och land (Jordbruksverket 2013: 23).

Aktuella policydokument och utredningar

För att ge en bredare bild av aktuella perspektiv och kunskapsområden som berör relationen mellan stad och land och mellan lokal och regional planering lyfter denna kunskapsöversikt, förutom aktuell forskning, även fram ett antal policydokument och utredningar som berör det aktuella kunskapsområdet. De senaste åren har det genomförts tre statliga utredningar som direkt berör hur relationen mellan kommunal och regional planering och relationen mellan stad och land hanteras inom politiken. De tre utredningarna är: *En ny regional planering – ökad samordning och bättre bostadsförsörjning* (SOU, 2015:59), *Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design* (SOU, 2015:88), *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd* (SOU, 2017:1). Dessa rapporter står i fokus nedan.

EN NY REGIONAL PLANERING

I Stockholm och Göteborg har regional planering pågått sedan 30- och 40-talet. I övriga regioner finns inte regional planering som ett från kommunerna delegerat planeringsuppdrag. Flera utredningar (Boverket & Tillväxtverket, 2015; Engström & Fredriksson, 2010; Rader Olsson & Witzell, 2015; SOU, 2015:59) pekar dock på att behovet av en regional planering har ökat för i stort sett alla svenska kommuner, då den lokala utvecklingen i större utsträckning beror på ett mellankommunalt och regionalt samspel.

Med detta som utgångspunkt behandlar *En ny regional planering – ökad samordning och bättre bostadsförsörjning* (SOU, 2015:59) behovet av en ny regional planering. Utredningen pekar på att en hållbar utveckling i hela landet kan tillgodoses bättre med en regional fysisk planering. Enligt utredningen kan en hållbar bostadsförsörjning inte tillgodoses genom sektorsvis planering, utan är beroende av att bostadsförsörjningsplaneringen ske i samspel med annan samhällsplanering (SOU, 2015:59, s. 29–30). Utredningen lyfter fram ett antal brister i nuvarande hantering av regionala utvecklingsfrågor. Dessa brister menar man bland annat beror på en obalans mellan olika aktörers mandat kring planeringsfrågor. Detta gäller till exempel mellan kommunernas, tillväxtaktörernas och länsstyrelsernas hantering av regionalt tillväxtarbete, länstransportplaner och kollektivtransportansvar. Utredningen menar att det på kommunal nivå finns en sektorsövergripande planering men att det inte finns någon regional aktör som tar ett samlat grepp (SOU, 2015:59, s. 27). Utredningen framhåller även att statens agerande i många frågor saknar tydlighet kring målkonflikter mellan olika riksintressen och

att en alltför stark sektorsindelning på statlig nivå ofta ger motstridiga riktlinjer för den lokala planeringen.

Med detta som bakgrund föreslår utredningen att det bör införas en regional planering i alla Sveriges regioner (SOU, 2015:59, s. 29). Den aktör som idag har det regionala utvecklingsuppdraget föreslås också få det regionala placeringsuppdraget, vilket bland annat innebär att utreda regionala och mellankommunala frågor av betydelse för länets fysiska miljö, upprätta ett regionalt fysiskt program, föra dialog och förhandling om medfinansiering av bostadsbyggande och infrastrukturinvesteringar, lämna underlag som stöd för berörda aktörer, yttra sig över förslag till översiktsplaner, verka för bostadsförsörjning samt bidra till minskad klimatpåverkan (SOU, 2015:59, s. 31). Utredningen framhåller särskilt behovet av att skapa en politisk plattform för en specifik administrativ enhet och pekar på att detta är särskilt angeläget då den regionala administrativa indelningen i Sverige är mycket varierad och att kommunerna ingår i regionala sammanhang på mycket olika villkor.

Utredningens förslag till regional planering liknar på flera sätt den kommunala planeringens modell där regeringen får i uppdrag att behandla frågor om bostadsförsörjning och fysisk planering utifrån ett internationellt och framtidsinriktat perspektiv (SOU, 2015:59, s. 34). Förslaget skulle ersätta dagens möjligheter för regeringen att ge planföreläggande om att samordna användningen av mark- och vattenområden som angår flera kommuner och som idag regleras av plan- och bygglagen¹⁴. Genom denna förändring skulle regeringens möjligheter att överpröva de regionala fysiska programmen begränsas och länsstyrelsens uppgift att lämna råd till kommunerna övertas av den aktör som övertar ansvaret för regional planering (SOU, 2015:59, s. 34). Utredningens förslag innebär därmed att det regionala självbestämmandet ökar och att de olika regionerna i sin tur kan delas upp än mer. Den nationella regionalpolitiken för den fysiska utvecklingen blir således i detta förslag än mer regionaliserad.

Att Sverige behöver en samordnad planering på regional (överkommunal) nivå framhålls även i utredningen *ÖP-RUP: En plattform för utvecklingskraft* (SKL, 2011), som är en utredning om kommunövergripande och regional planering från Sveriges kommuner och Landsting (SKL). Rapporten, som utgår från studier av regionala processer i Gävleborg, Skåne-regionen, Stockholmsregionen och Västerbotten, pekar på att det i Sverige finns ett relativt utvecklat samspel mellan regionala strategidokument och den översiktliga planeringen. I rapporten framhålls att det inte är länken mellan planeringsnivåerna som är svag, utan att det snarare saknas modeller för hur den regionala planeringen ska omsättas till en kommunal nivå. Med detta som bakgrund pekas två sätt att

¹⁴ Se 11 kap. 15 §.

öka möjligheten att integrera den regionala planeringen i den lokala nivån: dels att uppdatera översiktsplaner och regionala utvecklingsprogram vid ungefär samma tillfälle, dels att göra tillägg eller fördjupningar till översiktsplanerna.

Rapporten pekar även ut ett antal faktorer som anses viktiga för att åstadkomma ett bättre samspel mellan kommunal och regional planering. För det första pekar den på att det finns ett stort behov av att nå samstämmighet och samordna strategier i både tid och rum. Den andra faktorn handlar om att etablera en regional plattform där politik och tjänstemän gemensamt arbetar för att få samverkansprojekt genomförda. Avgörande för resultatet är hur denna plattform är resurssatt samt dess förmåga att förankra planeringsarbetet hos medborgare, politiker, tjänstemän, civilsamhälle och näringsliv (SKL, 2011, s. 21–23). Den tredje faktorn handlar om förmågan att hantera målkonflikter, där utredningen pekar på att regionala utvecklingsplaner, med undantag för utvecklingsplaner för investeringar i infrastruktur, sällan lyfter fram målkonflikter (SKL, 2011, s. 24).

GESTALTAD LIVSMILJÖ

Rapporten Gestaltad livsmiljö tar sin utgångspunkt i att pågående samhällsförändringar ställer nya krav på en aktiv arkitekturpolitik, särskilt vad gäller hur globaliseringen medför nya fysiska, kulturella, miljömässiga och sociala konsekvenser. Utredningen lyfter fram att den utgår från arkitektur, form och design som ett sammanhållet område som i samverkan med andra samhälls- och politikområden och med näringslivet, formar människans livsmiljö. Med detta som utgångspunkt menar utredningen att arkitektur, form och design tillhandahåller verktyg och metoder som, genom en medveten och inkluderande hantering, kan bidra till en hållbar samhällsutveckling och till att överbrygga de ökande ekonomiska, sociala och geografiska klyftorna i samhället (SOU, 2015:88, s. 17).

Vad gäller frågan om relationen mellan stad och land lyfter utredningen fram att relationerna mellan växande storstadskommuner och krympande gles- och landsbygdskommuner förändras av en relativt stark urbaniseringstrend och av att en stor andel av Sveriges befolkning i dag är koncentrerad till de tre storstadsregionerna. Utredningen pekar vidare på att denna omvandling spelar stor roll för demografiska förändringar där storstädernas befolkning växer och blir allt yngre medan många mindre städer har en åldrande befolkning (SOU, 2015:88, s. 76; Fredriksson & Elias, 2016).

Utredningen lyfter fram både positiva och negativa konsekvenser av pågående urbaniseringsprocesser. Bland annat pekar den på att en ökad inflyttning medför koncentration av ny bebyggelse och att åkermark och naturmark därmed kan sparas. Samtidigt framhåller utredningen vikten av att urbaniseringens förtätningseffekter hanteras

varsamt så att till exempel fortsatt god tillgång på attraktiva och gröna offentliga rum säkerställs. (SOU, 2015:88, s. 77).

Vidare pekar utredningen på att skillnaderna mellan städer och landsbygder ökar i och med att underlaget för infrastrukturinvesteringar och offentlig service på landsbygden minskar. Detta leder enligt utredningen till att de demografiska skillnaderna mellan stad och land ökar, såsom till exempel skillnader i utbildningsnivå, kompetensförsörjning och åldersstruktur, vilket påverkar förutsättningarna till framtida samhällsutveckling (SOU, 2015:88, s. 76). Vidare pekar utredningen också på att den urbana normen gör att staden i förhållande till landsbygden prioriteras i nationella styrdokument och att staden i den allmänna samhällsdebatten ses som ”en symbol för potential, möjligheter, modernitet, framgång och utveckling” (SOU, 2015:88, s. 77).

Gestaltad livsmiljö tar även upp frågan om regionförstoring. Utredningen menar att regionförstoring ger möjligheten till att skapa en mer dynamisk arbetsmarknad, men att man samtidigt inte alltför ensidigt får fokusera på urbanisering och stadens företrädare, utan bör ta utgångspunkt i ett dynamiskt perspektiv på relationen mellan stad och land (SOU, 2015:88, s. 77).

Utredningen menar att stads- och regionplaneringen bör spegla ett mer dynamiskt förhållande och en större symbios mellan stad och land, så att en regional samverkan mellan orter med en flerkärnig stadsstruktur kan utvecklas och städernas omkringliggande områden kan utvecklas (SOU, 2015:88, s. 77). En mer balanserad regional utveckling med stärkt besöksnäring och förbättrade kommunikationsmöjligheter kan enligt utredningen bidra till att mångfalden av boendemiljöer ökar och att urbaniseringstakten därmed avtar genom att fler orter kan utvecklas.

EN SAMMANHÅLLEN POLITIK FÖR SVERIGES LANDSBYGDER

Som ett steg i riktningen mot en uppdaterad nationell politik för fysisk planering presenterades 2017 slutbetänkandet för den statliga utredningen *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd*¹⁵ (SOU, 2017:1).

Utredningen lyfter fram att befolkade, aktiva och växande landsbygder är avgörande för att säkerställa en långsiktigt hållbar utveckling och resursförsörjning, särskilt i omställningen till en biobaserad och fossilfri ekonomi. Utredningen pekar, liksom flera aktuella forskningsstudier, på att samspelet mellan stad och land har försvårats av att de legat under olika politikområden och olika styrningsorganisation. Med detta som utgångspunkt sätter utredningen som övergripande mål att presentera en sammanhållen politik för

¹⁵ Användningen av pluralformen landsbygder syftar i utredningen till att tydliggöra att det inte finns en typ av landsbygd utan flera, vilket knyter an till den växande forskningen om heterogena landskap och landsbygdernas särkildheter (Waldenström & Westholm, 2008; Jordbruksverket, 2013:23; Qviström, 2010).

landsbygderna som kan ge optimism och framtidstro i hela Sverige och ge alla delar likvärdiga förutsättningar till goda levnadsvillkor och ett gott liv.

Som central tanke för utredningens resonemang finns frågor kring skyldigheter och rättigheter i medborgarskapet, där Sveriges medborgare ingår i olika sociala och ekonomiska sammanhang som både är frivilliga och institutionella. Med detta som utgångspunkt lyfter utredningen fram vikten av att det finns ett samhällskontrakt mellan medborgare och det allmänna i form av stat, landsting/region och kommuner. Mot bakgrund av de skillnader i levnadsvillkor som finns mellan olika delar av Sverige menar utredningen att detta samhällskontrakt är på väg att lösas upp, vilket enligt utredningen kan få allvariga konsekvenser för förtroendet för samhället och demokratin (SOU, 2017:1, s. 12). Bärande för den nya politiken är därför enligt utredningen att vidareutveckla samhällskontraktet så att medborgare och näringsliv får samma förutsättningar i landsbygderna som i städerna.

För att skapa ett mer sammanhållet Sverige ger utredningen 75 förslag på åtgärder, vars huvudsakliga fokus är näringslivsfrågor och strukturella politiska frågor kring välfärdsförsörjning. Detta görs utifrån tre övergripande perspektiv; för det första att skapa likvärdiga förutsättningar för medborgarna att arbeta, bo och leva i landsbygderna; för det andra att öka landsbygdernas förmåga att tillvarata förutsättningarna för företagsamhet och sysselsättning på ett långsiktigt hållbart sätt och för det tredje att öka landsbygdernas möjligheter att bidra till en positiv utveckling av samhällsekonomin (SOU, 2017:1, s. 12).

Det övergripande ekonomiska perspektivet i utredningen ger relativt få förslag på ändringar som direkt berör frågor om fysisk/rumslig planering. Utredningen betonar dock att fysisk planering är av central betydelse för att stärka landsbygdernas utvecklingspotential och att det kommunala översiktsplanearbetet ska omfatta även landsbygderna, framförallt i arbetet med kommunernas bostadsförsörjningsansvar samt för att säkra långsiktigt hållbar livsmedelsförsörjning och energiproduktion (SOU, 2017:1, s. 136). Bland annat poängteras att fysisk planering är ett viktigt redskap för att hantera de intressekonflikter som uppstår i städernas och landsbygdernas gränsområden samt mellan olika intressen som till exempel mellan boende och livsmedelsförsörjning. Till detta knyts andra förslag som bland annat berör ekonomiska förutsättningar kring till exempel kreditgivning och det kommunala utjämnningssystemet. Utredningen inbegriper även förslag om förändringar där riksintressena preciseras samt förslag på åtgärder kring strandskyddslagstiftningen och regelverket för försörjning av vatten och avlopp som kan underlätta för bebyggelseutveckling i landsbygderna (SOU, 2017:1, s. 138–140).

Vidare föreslår utredningen att den sektoriella styrningen av landsbygdens olika intressen och politikområden ska samordnas. Mer konkret innebär detta förslag att beslut

inom olika politikområden ska konsekvensbeskrivas utifrån landsbygdens särskilda förutsättningar. Utredningen föreslår att det ska tillsättas en särskild delegation inom varje region som har ett strategiskt och operativt samordningsansvar för de statliga myndigheternas verksamhet inom landsbygdspolitiken.

Utredningen innehåller således förslag på ett flertal genomgripande förändringar som syftar till att förändra den ojämlika relationen mellan stad och landsbygder. Dock kan förslagen i huvudsak ses som kompensatoriska för de olikheter som råder kring ekonomiska förutsättningar i städer och på landsbygderna och utredningen, snarare än att fokusera på de strukturella faktorer som driver en ojäm utveckling av stad och land såsom den marknadsbaserad styrning av flera offentliga servicefunktioner som införts under senare år.

Avslutande reflektioner

Denna kunskapsöversikt tar utgångspunkt i att den regionala utvecklingen i Sverige präglas av ökande skillnader vad gäller inkomst, utbildning, hälsa, arbetsmarknad och välfärdsservice, samtidigt som dagens linjära resursflöden mellan stad och land leder till ökad exploatering av naturresurser och ökad miljö- och klimatpåverkan. Samtidigt pekar den forskning som lyfts fram i denna rapport på att gränserna mellan stad och land på många sätt har lösts upp och att stad och land idag snarare kan förstås som en komplex och sammanvävd struktur bestående av en mängd olika centra och periferier än som väl avgränsade rumsliga enheter. Således präglas samhällsutvecklingen å ena sidan av att skillnader i livsvillkor mellan olika platser ökar, å andra sidan av att de historiska gränserna och skillnaderna på många sätt löses upp.

Hur dessa utvecklingstendenser tolkas i relation till planering är beroende av vilka perspektiv som appliceras på samhällsomvandlingarna. I vår genomgång av forskning som belyser relationerna mellan stad och land finns å ena sidan de forskare och debattörer som förespråkar en starkare nationell, regional och lokal planering, å andra sidan de som förespråkar en större frihet för marknaden att agera. I ena kanten samlas argument för en snabbare omflyttning av människor till städer för att svara mot krav på kortare resor, bättre kompetensförsörjning och effektivare utbyten, medan det i andra kanten finns argument som pekar på att omvandlingarna behöver hejdas och att utspridning och decentralisering är bättre för att sluta kretslopp och tillvarata en större mångfald av geografiska resurser.

Även de studerade statliga utredningarna berör liknande frågeställningar. Utredningen *En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder* pekar på flera avgörande kursändringar för den nationella landsbygdspolitiken och synliggör konsekvenserna av pågående urbanisering, regionalisering och globalisering för relationerna mellan stad och land, städer och landsbygder. Samtidigt reproducerar denna utredning, liksom *Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design*, uppdelningen mellan stad och land genom att de utgör slutbetänkanden för olika politikområden istället för att överbrygga denna uppdelning (SOU, 2015:88).

En särskild landsbygdspolitik och landsbygdsforskning har dock framhållits som positivt av flera forskare, som ser en särskild landsbygdspolitik och landsbygdsforskning som nödvändig för att precisera ingrepp riktade mot landsbygdernas olika särskildheter och skillnaderna mellan stad och land.

Ett återkommande tema i den studerade forskningen är heterogeniteten i både städernas och landsbygdernas nutida landskap. Med detta som utgångspunkt pekar flertalet forskare på behov av att utveckla nya, mer specifika begrepp för att beskriva pågående rumsliga

omvandlingar och dagens rumsliga heterogenitet. Detta gäller både för att beskriva olika landskaps särskildheter och för att utveckla förståelsen av de sociala, ekologiska och ekonomiska effekterna av olika förändringsprocesser. Mycket av den studerade forskningen pekar på behov av att å ena sidan skapa ett ökat samspel mellan städer och landsbygder, samtidigt som den också pekar på behovet av att klargöra olika särskildheter och specifika politiska, kulturella och ekonomiska logiker. För att åstadkomma en mer balanserad regional utveckling, synliggör forskningen behov av ett vidgat perspektiv med större fokus på sociala och demokratiska aspekter, liksom ett behov av en fördjupad förståelse för de rumsliga dimensionerna av jämlikhet och demokrati. Frågorna om demokratiskt handlingsutrymme och jämlikhet är även av central betydelse för de studerade statliga utredningarna, som framhåller betydelsen av att skifta fokus från mellankommunal och mellanregional konkurrens till ett ökat samspel mellan lokala och regionala planeringsnivåer.

En slutsats som ibland framhålls i diskussionen om det nutida heterogena urban-rurala landskapen är att begrepp som stad och land och centrum och periferi idag helt spelat ut sin roll. Dock visar forskning att begreppsparen stad och land och centrum och periferi fortfarande har betydelse när det gäller att förstå hur makt och resurser fördelas och vem och vilken plats som har tolkningsföreträde. Med detta som utgångspunkt menar vi att begreppsparen stad och land och centrum och periferi även fortsättningsvis utgör en betydelsefull tematik kring frågor om till exempel rumslig rättvisa, men att diskussionen om stad och land bör utvecklas bortom en tudelad, stereotyp uppdelning mellan stad och land. Förståelsen av relationerna mellan stad och land i ett regionalt stadslandskap behöver således utvecklas utifrån specifika frågeställningar och olika heterogena landskap.

Med utgångspunkt i den studerade forskningen ser vi ett behov av att det utvecklas arenor och sammanhang där gemensamma lokala-regionala strategier kan formuleras. Det finns även behov av att utmana föreställningar som riskerar att upprätthålla stereotyper som likriktar planeringen och begränsar möjligheten att synliggöra samspel mellan olika nätverk och landskapskategorier. Vidare ser vi ett behov av att utveckla planeringen av det regionaliserade stadslandskapet. Här spelar troligtvis dagens delregionala, regionala och statliga aktörer såsom kommunalförbund, regioner, landsting och länsstyrelser en viktig roll. Dagens förståelse av administrativa territorier och gränsdragningar behöver utmanas, då det finns en risk att planeringen redan är urbant dominerad och att hierarkiska maktrelationer mellan stad och land därför riskerar att reproduceras i den regionala skalan. Vi ser här ett behov av att utveckla en regional planering som metodmässigt klarar av att hantera dynamiken mellan en mångfald av heterogena landskap och mellan lokala och regionala förutsättningar och intressen. Ett exempel är att ett dominerande fokus på de

större städerna i den regionala planeringen riskerar att förstärka skillnaderna mellan regionala centra och periferier och inte prioritera de regionala ytterområdenas behov av att utveckla kommunikationer och samarbeten med andra regioner. Detta blir ofta en ekonomisk fråga om prioriteringar och rationalitet för den regionala styrningen men behöver synliggöras som ett exempel där politiska alternativ kan ställas mot varandra. En alltför statisk regional planering som efterliknar den kommunala planeringen kommer troligtvis inte åt det vardagliga livets dynamik och en sektorsindeldad regional styrning av tillväxtmedel, kollektivtrafik, kultur, projektstöd och infrastrukturinvesteringar riskerar att skapa inlåsningar som reproducerar rådande geografiska skillnader.

Nya sätt att hantera planeringen av det regionaliserade stadslandskapet behöver således undersökas och utvecklas. Här finns möjligheter att arbeta vidare med jämförande studier mellan olika regioner och delregioner i Sverige och jämföra med planeringen i andra länder. Det finns även en möjlighet för planeringsforskningen att i samverkan med praktiken testa och utveckla nya samhällsbyggnadsmodeller. Med utgångspunkt i den studerade forskningen ser vi ett behov av att det utvecklas nya arbetsformer som bryter med dagens sektorsindelning och som undersöker möjligheter att koordinera insatser från olika sektorer och planeringsnivåer, inte minst mot bakgrund av att samhällsplaneringen fortfarande sker inom olika politikområden för stadsplanering, landsbygdsutveckling, jord- och skogsbruksnäringar och regional utveckling. Vidare krävs det en planering som har tydligare verktyg för att väga allmänna och enskilda intressen, kan synliggöra potentialen i en mångfald av olika landskap, och som kan synliggöra och hantera målkonflikter.

Denna rapport har belyst dessa aspekter utifrån en regional planeringshorisont. För att skapa förutsättningar för en mer balanserad geografisk utveckling krävs en förändrad syn på dagens linjära resursflöden mellan städer och landsbygder, liksom det finns behov av att utveckla planeringen för att mer medvetet kunna hantera den rumsliga aspekten av makt och rättvisa.

Referenser

- Almstedt, Å., Brouder, P., Karlsson, S., Lundmark, L. (2014). Beyond post-productivism: From rural policy discourse to rural diversity. *European Countryside*, 6(4), 297–306. doi:10.2478/euco-2014-0016. doi:10.2478/euco-2014-0016.
- Asheim, B.T., Boschma, R., Cooke, P. (2011). Constructing regional advantage: platform policies based on related variety and differentiated knowledge bases. *Reg. Stud.* 45 (7), 893e904.
- Addie, J. D., & Keil, R. (2015). Real existing regionalism: The region between talk, territory and technology: Debates & developments. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(2), 407–417. doi:10.1111/1468-2427.12179.
- Adolphson, M. (2011). *On Analysing Changes in Urban Structure: some Theoretical and Methodological Issues*. (doktorsavhandling) Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.
- Allen, S., (2011). *Points and Lines: Diagrams and Projects for the city*. New York: Princeton Architectural Press.
- Amcoff, J., Westholm, E. (2007). Understanding rural change—demography as a key to the future. *Futures*, 39(4), 363–379. doi:10.1016/j.futures.2006.08.009
- Angelo, H., & Wachsmuth, D. (2014). Urbanizing Urban Political Ecology: A Critique of Methodological Cityism. *International Journal of Urban and Regional research*. DOI:10.1111/1468-2427.12105
- Ascher, F. (2004). Metapolis: a third modern urban revolution Changes in urban scale and shape in France. I L. Bölling, & T. Sieverts, (red.). *Zwischen stadt Band 1, Mitter am Rand*. (24-37). Wuppertal: Verlag Müller + Busmann KG.
- Banham, R. (2001 (1971)). *Los Angeles: The Architecture of four ecologies*. Los Angeles: University of California press.
- Barca, F., McCann, P., Rodríguez-Pose, A. (2012). The case for regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches. *J. Reg. Sci.* 52 (1), 134e152.
- Bell, D., Jayne, M. (2010). The creative countryside: policy and practice in the UK rural cultural economy. *J. Rural Stud.* 26 (3), 209e218.
- Berglund, A.-K., Johansson, S., & Molina, I. (red.) (2005). *Med periferien i centrum: en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kønnsrelasjoner i den nordiske periferien*. Norut NIBR Finnmark Rapport 2005:14
- Bergman, B. (2003). Handelsplats, shopping, stadsliv: en historik om butiksformer, säljritualer och det moderna stadslivets trivialisering Stockholm; Stehag: Symposion.
- Bjerke, L. & Mellander, C. (2017). Moving home again? Never! The locational choices of graduates in Sweden. *The Annals of Regional Science*. 59: 707–729.
- Björling, N. (2016) *Sköra stadslandskap – planeringsmetoder för att hantera urbaniseringens rumsliga inläsningar*. Diss. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Björling, N. (2014). *Urbana nyckelprojekt: Planeringsverktyg för sköra stadslandskap* (Licentiat-uppsats). Gothenburg: Chalmers tekniska högskola, Department of Architecture.
- Blücher, G. (2013). Planning Legislation in Sweden – a History of Power and Land-use. In J. Lundström, C. Fredriksson, & J. Witzell (red.) *Planning and Sustainable Urban Development in Sweden*. Stockholm: Föreningen för Samhällsplanering.
- Boverket. (2012). *Vision för Sverige 2025*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket & Tillväxtverket, (2015). *Tillväxt kräver planering: En antologi om samverkan i den fysiska planeringen*. Karlskrona: Boverket.
- Braae, E., & Tietjen, A. (2011). Constructing sites on a large scale: Towards new design (education) methods. *Nordic Journal of Architectural Research 2011:1*, pp. 64–71.
- Brenner, N., Madden, D. J., & Wachsmuth, D. (2011). Assemblage urbanism and the challenges of critical urban theory. *City*, 15(2), 225–240. doi:10.1080/13604813.2011.568717
- Brenner, N. (2013). Theses on Urbanization. *Public Culture 25:1*. Durham: Duke University Press.
- Brenner, N., & Schmid, C. (2014). The "Urban Age" in Question. In N. Brenner (red.) *Implosions / Explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Berlin: Jovis Verlag GmbH.
- Brenner, N. (red.) (2014). *Implosions / Explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Berlin: Jovis Verlag GmbH.
- Brenner, N. (2015). *Is "Tactical Urbanism" an Alternative to Neoliberal Urbanism?*. <http://post.at.moma.org> Posted on March 24.

- Bruegmann, R., (2005). *Sprawl: A compact history* (annotat ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Brugmann, J. (2009). *Welcome to the Urban Revolution: How Cities Are Changing the World*. St Lucia: University of Queensland Press.
- Campbell, B. M., D. J. Beare, E. M. Bennett, J. M. Hall-Spencer, J. S. I. Ingram, F. Jaramillo, R. Ortiz, N. Ramankutty, J. A. Sayer, and D. Shindell. (2017). Agriculture production as a major driver of the Earth system exceeding planetary boundaries. *Ecology and Society* 22 (4):8. <https://doi.org/10.5751/ES-09595-220408>
- Castell, P. (2010). *Managing yard and togetherness: living conditions and social robustness through tenant involvement in open space management*. Göteborg: Chalmers University of Technology (diss.).
- Cars, G. & Engström, C-J. (red.). (2008) *Stadsresgioners utvecklingskraft - trender och nya perspektiv Stockholm*: KTH, Samhällsplanering och miljö, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad (ABE) & Urbana och regionala studier.
- Christiansee, K. & Wagner, M. (2014), Kulturlandschaft: Switzerland. I G. Brugmans, & J. Strein, (red.). (2014). *IABR 2014 – Urban by Nature*. Rotterdam: IABR.
- Corner, J. (1997). Ecology and Landscape as Agents of Creativity. In G. Thompson, & F. Steiner. (red.). *Ecological Design and Planing*. New York: John Wiley and Sons.
- Corner, J. (1999). *Eidetic Operations and New Landscapes*. In J. Corner, & A. B. Hirsch. (red.). *Recovering Landscape: Essays in Contemporary Landscape Theory*. New York: Princeton Architectural Press.
- Corner, J. (2006). Terra fluxus. In C. Waldheim. (red.). *The landscape urbanism reader*. New York: Princeton Architectural Press.
- Cuff, D., & Sherman, R. (red.). (2011). *Fast-Foward Urbanism, Rethinking Architecture's Engagement with the city*. New-York: Princeton Architectural Press.
- Diaz, S., Pascual, U., Stenseke, M., Marie, S., Martín-López, B., Watson, R., Molnár, Z., Shirayama, Y., (2018). Assessing nature's contributions to people. *Science*, 359(6373), 270-272.
- Dymitrow, M. & Stenseke, M. (2016) Rural-urban blurring and the subjectivity within. *Rural Landscapes: Society, Environment, History* 3(2) 1–13. https://doi.org/10.16993/r1.1_1
- Enflo, K. (2016) *Regional ojämlikhet i Sverige. En historisk analys*. SNS Analys nr 33.
- Engström, C-J. & Fredriksson, C. (2010). Regionala bilder och översiktsplanering. Stockholm: Stadsregioner och utvecklingskraft 2010:2 KTH Institutionen för Samhällsplanering och Miljö.
- Ericsson, U., Molina, I. & Ristilampi, P-M. (2002). *Miljonprogram och media: föreställningar om människor och förorter*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Integrationsverket.
- Ernstson, H., & Swyngedouw, E. (2015), *The Anthro-Obscene: Interrupting AntropoScenic Urbanization*. (inledningsanförande) *Rupturing the Anthro-Obscene! The Political Promises of Planetary and Uneven Urban Ecologies*. 17 september 2015. Stockholm: Teater Reflex, & KTH Environmental Humanities Laboratory.
- Florida, R. (2006). *Den kreativa klassens framväxt*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Florida, R., Mellander, C., & Stolarick, K. (2008). Inside the black box of regional development- human capital, the creative class and tolerance. *Journal of Economic Geography*, 8(5), 615-649. doi:10.1093/jeg/lbn023
- Florida, R., (2017) *The new Urban Crisis*. New York: Basic civitas books.
- Formas (2008). *Ska hela Sverige leva?*. Stockholm: Formas.
- Fredriksson J. (2014). *Konstruktioner av en stadskärna: Den post industriella stadens rumsliga maktrelationer*. (Doktorsavhandling) Göteborg: Chalmers tekniska högskola institutionen för Arkitektur.
- Fredriksson J. & Elias K. (2016) *Kunskapsagendan för hållbar stadsutveckling - Nationella perspektivet*. Mistra Urban Futures 2016:1.
- Gallent, N., Andersson, J., Bianconi, M., (2009) *Planning on the Edge*. London: Routledge.
- Glaeser, E. (2011), *The Triumph of the City - How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. New York: Penguin Press.
- Gleeson, B. (2012). Critical commentary. the urban age: Paradox and prospect. *Urban Studies*, 49(5), 931–943. doi:10.1177/0042098011435846
- Graham, S., & Marvin, S. (2001). *Splintering Urbanism*. London: Routledge.
- Graham, S. (2001). FlowCity: Networked mobilities and the contemporary metropolis. *DisP - the Planning Review*, 37(144). doi:10.1080/02513625.2001.10556762
- GUST (Ghent Urban Studies Team) (red.) (1999). *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis*. Rotterdam: 010 Publishers.

- Hajer M., & Reijndorp A. (2001). In Search of New Public Domain. Rotterdam: NAI Publishers
- Harvey, D. (1973). Social justice and the city. London: Edward Arnold.
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, Vol. 71*, No. 1, The Roots of Geographical Change: 1973 to the Present (1989), pp. 3–17, Blackwell Publishing.
- Harvey, D. (2006). *Den Globala Kapitalismens rum: På väg mot en teori om ojämna geografisk utveckling*. Hägersten: Tankekraft förlag.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hult, A., (2017) *Unpacking Swedish Sustainability: The promotion and circulation of sustainable urbanism*. (doktorsavhandling) Stockholm: KTH.
- Hedlund, M. (2016). Mapping the Socioeconomic Landscape of Rural Sweden: Towards a Typology of Rural Areas, *Regional Studies*, 50:3, 460–474. doi:10.1080/00343404.2014.924618.
- Hettne, B. (2005). Beyond the 'new' regionalism. *New Political Economy*, 10(4), 543–571. doi:10.1080/13563460500344484
- Heynen, N., Kaika, M., & Swyngedouw, E. (red.). 2006. *In the Nature of Cities: Urban political ecology and the politics of urban metabolism*. London: Routledge.
- Hidle, K., & Leknes, E. (2014). Policy strategies for new regionalism: Different spatial logics for cultural and business policies in norwegian city regions. *European Planning Studies*, 22(1), 126–142. doi:10.1080/09654313.2012.741565
- Horling, L. G., & Marsden, T. K. (2014). Exploring the 'new rural paradigm' in europe: Eco-economic strategies as a counterforce to the global competitiveness agenda. *European Urban and Regional Studies*, 21(1), 4–20. doi:10.1177/0969776412441934
- Jacobs J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New-York: Random House.
- Jansson, A. (2013), "The Hegemony of the Urban/Rural Divide: Cultural Transformations and Mediatized Moral Geographies in Sweden", *Space and Culture*. Vol 16 (1) (88 – 103).
- Johansson, M. (2008). Storstadsregioner, tillväxt och regionförstoring: en kumulativ process? I G. Cars, & C-J. Engström. (Red.). *Stadsregioners utvecklingskraft - trender och nya perspektiv*. Stockholm: KTH.
- Johansson, J. (2013) Regionalpolitikens utveckling: Mellan politisk kaomp och ekonomisk nytta. I Mitander, T., Säll, L., & Öjehag-Pettersson, A., (Red.) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker. Tiden, makten, rummet*. Stockholm: bokförlaget Daidalos.
- Jordbruksverket, 2013:23. *Allt om landet*. Jönköping: Jordbruksverket.
- Jordbruksverket, Bjerkne, L. (2016) *Vad påverkar svensk konkurrenskraft? – en sammanfattning av resultaten från projektet "Jordbrukets konkurrenskraft"*. Jönköping: Jordbruksverket
- Jordbruksverket, (2015) *Jordbrukspolitik, inläsning och strukturomvandling*. Jönköping: Jordbruksverket.
- Kaika, M., & Swyngedouw, E. (2000). Fetishizing the Modern City: The Phantasmagoria of Urban Technological Networks, *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 24.1 March 2000, Oxford: Blackwell Publishers.
- Kaufmann, V., Bergman, M. M., & Joye, D. (2004). Motility: Mobility as capital. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(4), 745–756. doi:10.1111/j.0309-
- Keil, R. (2005). Progress Report—Urban political ecology. *Urban Geography*, 26(7), 640–651. doi:10.2747/0272-3638.26.7.640
- Keil, R., & Brenner, R. (red.). (2006). *The Global Cities Reader*. London: Routledge.
- Keil, R., (red.) (2013). *Suburban Constellations*. Berlin: Jovis Verlag.
- Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*. Cambridge: MIT Press.
- Krugman, P. (2010). *The New Economic Geography, Now Middle-Aged*. April 16, 2010. <https://www.princeton.edu/~pkrugman/aag.pdf> (2016-05-06).
- Larsson, A. (2004) *Landskapsplanering genom jord- brukspolitik – En kritisk granskning av EU:s agrara miljöstödspolitik ur ett planeringsperspektiv*. (doktorsavhandling) Alnarp: SLU.
- Larsson, B., Letell, M., & Thörn, H., (red.) (2012). *Transformations of The Swedish welfare state: from social engineering to governance?*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lefebvre, H., (2003 (1970)). *The Urban Revolution*. Minneapolis: Minneapolis of Minnesota Press.
- Manevska-Tasevska G., & Rabinowicz, E., (2015) *Strukturomvandling och effektivitet i det svenska jordbruket*. Agrifood, SLU.
- Massey, D. (2004). Geographies of responsibility. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 86(1), 5-18.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: SAGE Publications.

- Massey, D. (2006). *London inside-out*. Doreen Massey. Soundings. 32. 10.3898/136266206820466642.
- McCann, P., Ortega-Argiles, R. (2013). Smart specialization, regional growth and applications to European Union cohesion policy. *Regional studies*, vol. 49 (8), 1291–1302. doi/abs/10.1080/00343404.2013.799769
- Mellander, C. & Florida, R. Ann Reg Sci (2011) Creativity, talent, and regional wages in Sweden. *The Annals of Regional science*. 46: 637.
- Mitander, T., Säll, L., & Öjehag-Pettersson, A. (2013) Det regionala samhällsbyggandets praktiker. *Tiden, makten, rummet*. Stockholm: bokförlaget Daidalos.
- Molina, I. (1997). *Stadens rasifiering: etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Mostafavi, M. & Najle, C., (red.), (2003). *Landscape Urbanism: An Manual for the Machinic Landscape*. London: Architectural Association.
- Mostafavi M. & Doherty G. (red.). (2010/2011). *Ecological Urbanism*. Baden: Lars Müller Publishers.
- c, H. (2010). *The Placemaker's Guide to building Community*. London: Earthscan.
- Naldi, L., Nilsson, P., Westlund, H., Wixe, S., (2015). What is smart rural development? *Journal of Rural Studies*, 40, 90–101. doi:10.1016/j.jrurstud.2015.06.006
- Nielsen, T. (2001). *Formlös – Den moderne bys overskudslandskaper*, Aarhus: Arkitektskolens Forlag.
- Nilsson, B., Lundgren, A. S., (2015). Logics of rurality: Political rhetoric about the swedish north. *Journal of Rural Studies*, 37, 85–95. doi:10.1016/j.jrurstud.2014.11.012
- Olausson, P., (2013). Regionerna och historien: Institutionsbyggande och identitetsskapande. I Mitander, T., Säll, L., & Öjehag-Pettersson, A., *Det regionala samhällsbyggandets praktiker. Tiden, makten, rummet*. Stockholm: bokförlaget Daidalos.
- Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2009). Neoliberal Urbanism: Models, Moments, Mutations. *The SAIS Review of International Affairs*, vol. 29 (1), 49–66.
- Pieterse, E.A. (2008). *City futures: confronting the crisis of urban development*. London: Zed Books.
- Qviström, M. (2010). Shadows of planning: on landscape/planning history and inherited landscape ambiguities at the urban fringe. *Geografiska annaler series B*, 92, 219–235.
- Qviström, M., (2013) Searching for an open future: planning history as a means of peri-urban landscape analysis. *Journal of Environmental Planning and Management*, 56:10, 1549–1569. doi: 10.1080/09640568.2012.734251
- Qviström, M., (2017) Landscape histories of urbanisation. *Landscape Research*, vol 42(3), 239–242. doi: 10.1080/01426397.2016.1271112
- Rader Olsson, A., Witzell, J. (2015). *Strategisk kapacitet för rumslig regional planering – Förutsättningar för samverkan i den attraktiva regionen*. Dokumentdatum: 2015-12-23
- Reed, C., Lister, N-M. (red.). (2014). *Projective Ecologies*. New-York: Actar Publishers.
- Ristilampi, P.-M. (1994) *Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Ristilampi, P.-M. (2003) *Mim och verklighet: en studie av stadens gränser*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Ristilampi, P.-M. (2006) Memento Rosengård. I Sernhede, O. & Johansson, T. (red.) *Storstadens omvandlingar: postindustrialism, globalisering och migration*. Göteborg och Malmö, Göteborg: Daidalos.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Folke, C., Nykvist, B., . Meteorologiska institutionen (MISU). (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(24 Sept), 472.
- Robinson, J. (2011). Cities in a world of cities: The comparative gesture. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(1), 1-23. doi:10.1111/j.1468-2427.2010.00982.x
- Robinson, J. (2013). The urban now: Theorising cities beyond the new. *European Journal of Cultural Studies*, 16(6), 659-677.
- Rönblom, M. (2014). *Ett urbant tolkningsföretag? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*. Umeå: Umeå universitet.
- Rönblom, M., (2017), *För en platsens politik*, Glänta 2016:3–4, Göteborg
- Sassen, S. (2000). The Global City: Introducing a Concept and its History. Sid. 104–115 I *Mutations*, Barcelona: ACTAR.
- Sassen, S. (2006), *Cities in a World Economy*, London: Pine Forge Press.
- Schmid, C., et al. (2017). Towards a new vocabulary of urbanisation processes: A comparative approach. *Urban Studies*. doi.org/10.1177/0042098017739750

- Sernhede, O. & Johansson, T. (red.) (2006) *Storstadens omvandlingar: postindustrialism, globalisering och migration*. Göteborg: Daidalos (Skriftserien Studier av samtidskultur).
- Sieverts, T. (2003). *Cities Without Cities: An Interpretation of the Zwischenstadt*. New York: Routledge.
- SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) (2011). *ÖP-RUP: En plattform för utvecklingskraft*. Stockholm: SKL.
- Soja, E. W. (2000). *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Oxford: Blackwell.
- SOU 2015:59. *En ny regional planering – ökad samordning och bättre bostadsförsörjning* (Betänande av bostadsplaneringskommittén). Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer .
- SOU 2015:88 *Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design* (Betänkande av Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design) Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- SOU 2017:1 *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd* (Slutbetänkande av parlamentariska landsbyggdskommittén). Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Stenbacka, S. (2011). Othering the rural: About the construction of rural masculinities and the unspoken urban hegemonic ideal in swedish media. *Journal of Rural Studies*, 27(3), 235-244. doi:10.1016/j.jrurstud.2011.05.006
- Strömgren, A. (2007). *Samordning, hyfs och reda: Stabilitet och förändring i svensk planpolitik 1945–2005*. (Doktorsavhandling) Uppsala: Uppsala Universitet.
- Swyngedouw, E. (1996). The city as a hybrid: On nature, society and cyborg urbanization. *Capitalism Nature Socialism*, 7(2), 65-80. doi:10.1080/10455759609358679
- Tidholm, P. (2014). *Norrland: essäer och reportage*. Luleå: Teg Publishing.
- Tietjen, A. (2011). *Towards an Urbanism of Entanglement: Site explorations in polarized Danish urban landscapes*. Aarhus: Arkitekturskolen Forlag.
- Tillväxtanalys, (2011). *Pågående landsbygdsforskning en översikt* (rapport WP/PM 2011:03). Högskolan i Väst.
- Tunström, M. (2009). *På spaning efter den goda staden: om konstruktioner av ideal och problem i svensk stadsbyggnadss Diskussion* (Doktorsavhandling) Örebro: Örebro Universitet.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Wachsmuth, D. (2014). The Urban as Ideology. In N. Brenner (red.) *Implosions / Explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Berlin: Jovis Verlag GmbH.
- Waldenström, C., Westholm, E., (2008). *Kunskap om landsbygd: Dags för en ny agenda!* Stockholm: Institutet för Framtidsstudier 2008:1.
- Waldheim, C. (red.). (2006). *The Landscape Urbanism Reader*, New York: Princeton Architectural press.
- Waldheim, C., (2016). *Landscape as Urbanism: A General Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Westlund, H., Kobayashi, K., (2013). Social capital and sustainable urban-rural relationships in the global knowledge society. I: Westlund, H., Kobayashi, K. (red.), *Social Capital and Rural Development in the Knowledge Society*. Edward Elgar, Cheltenham, pp. 1e17.
- Wetterberg, O. (1999). *Det nya stadslandskapet: Texter om kultur, arkitektur och planering*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola
- Vicenzotti, V., Jorgensen, A., Qviström, M., & Swaffield, S. (2016). Forty years of landscape research. *Landscape Research*, 41, 388–407.
- Wollin Elhouar, E., (2014) *Tillhör vi Sveriges framtid? En etnologisk studie av vardag och hållbarhet i norrländs glesbygd*. (doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet.
- Woods, M. (2010) Performing rurality and practising rural geography. *Progress in Human Geography* 34(6) 835–846. doi.org/10.1177/0309132509357356
- Woods, M., (2012) *Rural geography III: Rural futures and the future of rural geography*: Progress in Human Geography Vol 36, Issue 1, pp. 125 - 134
- Zonneveld, W., Vries, J. d., (2012). *European territorial governance*. Amsterdam: Delft University Press.

Mistra Urban Futures strives towards Realising Just Cities which are Accessible, Green and Fair.
This is achieved through transdisciplinary co-production and comparative urban research at Local -Interaction Platforms in Cape
Town, Gothenburg, Kisumu, Sheffield-Manchester and Skåne.
It is funded by the Mistra Foundation for Strategic Development,
the Swedish International Development Agency (SIDA), and seven consortium members.

MISTRA URBAN FUTURES
Postal address: Chalmers University of Technology, SE-412 96 Göteborg, Sweden
Visiting address: Läraregatan 3, Göteborg, Sweden
www.mistraurbanfutures.org

CONSORTIUM: CHALMERS UNIVERSITY OF TECHNOLOGY | CITY OF GÖTHEBURG | IVL SWEDISH ENVIRONMENTAL RESEARCH INSTITUTE | REGION VÄSTRA GÖTALAND
THE COUNTY ADMINISTRATIVE BOARD OF VÄSTRA GÖTALAND | THE GÖTEBORG REGION ASSOCIATION OF LOCAL AUTHORITIES (GR) | UNIVERSITY OF GÖTHEBURG